

LTSR MA ISTORIJOS INSTITUTO VYKDYTŲ ARCHEOLOGINIŲ
KASINĖJIMU VIENIUJE GEDIMINO KALNO ŠIAURINĖJE PAPĖDĖJE

1956.V.14 - X.3. DIENORAŠTIS.

1. Gedimino kalno papėdėje esančios sienos
tolimesni tyrinėjimai.

1956 m. gegužės 14 d., nutraukus archeologinius kasinėjimus Vilniuje Dainų slėnyje, persikelta į Gedimino pilies kalno šiaurinę papėdę, təsti čia 1955 m. pradētų kasinėjimų. 1955 m. rudenį tiriant kalno papėdėję matomą sieną, nustatyta, kad ji turi apie 10 m. aukščio ir 3 m storio, pastatyta kalno šlaitams sustiprinti. Kartu 1955 m. rudenį ~~aptiktas~~ prie rytinio sienos galos rastos liekanos vieno aukšto 6 m ilgio patalpos su plytomis grīsta asla ir kokline krosnimi vakarieniam kampe greičiausiai iš XVI a. Iškilo uždavinys nustatyti, ar tokios patalpos eina pagal visą papėdėje matomą apie 35 m ilgio šlaitus stiprinančią sieną. Tuo tikslu dar 1955 m. rudenį buvo pradėtas kasti 10x10 m dydžio plotas II. Buvo nuimtas viršutinis okupacijos metais supiltas smėlio sluoksnis. Kadangi 1955 m rudenį paaiškėjo, kad tenka kastis gilyn dar 6 m., o viršutinis smėlio sluoksnis dažniausiai griūva, šiemet nutarta viršutinį sluoksnį nuimti didesniame plote, kad kasant gilesnius sluoksnius, galima būtų palikti terasę.

Nuimant viršutinį sluoksnį, visur ištisai randame smėlį, išskyrus vakarinį kasamo ploto kraštą, kur suversta kiek griuvenų. Jos čia suverstos tur būt išlaužiant angą

slėptuvei. Kartu atkasamas dar vienas apie 40 cm storio ir 1 m aukščio klevo kelmas. Dar kartą pasitvirtina, kad okupacijos metais buvo užverstas ilgesnių laikų, bent nuo XIX a. vidurio, stovės paviršius.

Nuėmus viršutinį smėlio sluoksnį paaiškėjo, kad anksčiau terasė kalno papédėje buvusi žymiai mažesnė. Šiaurės vakarų pakraštyje ji jau leidžiasi žemyn į kareivinių kiemą.

1956.V.17. baigiamas nuimti viršutinis (okupacijos metais supiltas) smėlio sluoksnis ir užmatuojamas kasamas plotas 14x8 m dydžio. Kvadratai žymimi pradedant nuo ŠV kampo. Einant iš vakarų į rytus, tai yra lygiagrečiai papėde einančiai sienai, kvadratai žymimi skaitmenimis nuo 1 iki 14, o iš šiaurės į pietus, (tai yra einant kalno ir sienos link) žymimi raidėmis A-H. Tuo būdu kvadratai Al-14 yra toliausiai nuo sienos. Kasamo ploto tokia forma parenkama todėl, kad norima atidengti didesnį sienos plotą ir sumažinti žemų virtimo pavoju iš kasamo ploto galų.

Viršutinis smėlio sluoksnis storiausias ties kvadratais 1-2 A, nes čia apie 8 m nuo sienos senasis terasės paviršius jau leidžiasi kareivinių kiemo link. Smėlio sluoksnis ties kvadratais 1-2A siekia 2-2,2 m., o kvadrate 14 - apie 1,7 m.

Nuėmus smėlio sluoksnį, atsidengia keturkampis medžio lovys einas pagal sieną, priplitas šlako. Jame du gana storivamzdžiai, einę iš kareivinių į slėptuvę. Matyti, jais buvo paduodamas į slėptuvę šiltas vanduo. Jie prasideda kv. 1FG, tai yra 1,2 m nuotolyje nuo sienos, pamažu artėja prie papédėje stovinčios sienos ir kvadrate 12 JK išeina už kasamo ploto ribos. Kvadratai 13-14 GHJ paliekami nekasti, nes čia

ties įėjimu į slėptuvę buvęs kanalizacijos šulinys, užvers-
tas spygliuotomis vielomis ir kitu šlamštu.

Šalia vamzdžių atsidengia 4,4x2 m dydžio keturkampis
lovys - vonia išklota iš plytų ir užtepta plonu cemento
sluoksniu. Matyti, statybų metu naudota skiedinio paruošimui.
~~Kvadrate Fd. 70 nera šonoseima lygiagrečiai.~~
~~Statybos metu.~~ Lovio šiaurės vakarų kampus guli vamzdžių
rentiniui, o kitas - kasamo ploto šiaurės vakarų kraštui.

Kvadratų 13-14 GH riboje atsidengia jau minėtas api-
puvęs stambaus medžio kelmas.

Nuėmus viršutinį smėlio sluoksnį toliau eina juoda
su smulkiomis griuvenomis ir įvairiomis šiukšlėmis maišyta
žemė.

1956.V.19. pašalinamas lentų rentinys ir lovys, išne-
šamas šlakas, kad galima būtų kasti giliau ir prieiti prie
sienos.

Kvadrate 8F žymu liekanos dar vieno supuvusio kelmo.

Nuėmus lentas ir šlaką nuo vamzdžių, kasama gilyn.

Pamažu dengiasi mūrinė siena. Pasirodo, kad čia sienos karni-
zo liekanos vos vos padengtos tamšia žeme. Jis eina beveik
lygiagrečiai buvusiojo žemės paviršiaus 15-28 cm gilumoje.
Išlikęs labai blogai. Dažniausiai tai tik jo žymės.

Kasamo ploto šiaurės rytų kampe 35 cm gilumoje kvadra-
tuose 13-14 BCD prie kasamo ploto ribos atsidengė 1,7x2,7 m.
dydžio medinio grindinio liekanos. Supuvę nelygios lentos -
pliauskos eina iš šiaurės į pietus. Jos guli lygiagrečiai
rytiniam perkasos kraštui. Sudėta čia 8 lentos su nedideliais
protarpiais. Lentų galai nelygus, jie tarsi nulaužyti ir
nesudaro tiesios linijos. Arčiau šiaurinio lentų galų, maž-
daug 30 cm nuo galų, matosi eilė vinių, kuriomis lentos

tur būt yra prikaltos prie po jomis gulinčios skersinės lentos ar balkio.

Kvadratuose 10 ir 9 AB randami stambaus gyvulio kojų kaulai, šonkauliai. Čia tur būt bus kada nors užkasta kokia dvėselėna.

40-45 cm gilumoje kasamo ploto pietryčių dalyje, tarp medinio grindinio pietinio galio ir sienos pagausėja plytų grūzo. Tam si žemė tarsi baigiasi.

1956.V.21. direkcijos įsakymu komandiruojanamas į Maskvą. Kasinėjimus vykdyti lieka archeologijos-etnografijos sektoriaus laborantas E.Butėnienė ir jai pagalbon ateina Istorijos-etnografijos muziejaus konservatorius A.Bernotaitė. 1956 m. birželio 2 d. jas pakeičia Istorijos-etnografijos muziejaus direktoriaus pavaduotojas A.Grybauskaitė-Jankevičienė ir Vilniaus kraštotoros muziejaus mokslinis bendradarbis A.Tautavičienė.

Kasant gilyn suverstą prie sienos žemę kvadrate G6 maždaug 75-80 cm gilumoje apie 1,1 m nuo mūro sienos atsidengė akmenų krūvelė 1,2x0,7 m. dydžio. Sumesta keletas iš siaurę nuo akmenų išryškėja tamšesnės žemės démė, kuri aiškiai išsiskiria iš aplinkinio grūzo. Démė netaisyklingos formos, maždaug 2x4 m dydžio. Ji apima kvadratus 4-7DE. Tarp degésių gausu geležies šlako, kaulų gabalų, paskirose šukėse, angliese.

Kvadrate Cll toje pačioje gilumoje rasta molinės pypkės galvutė.

Maždaug 1 m gilumoje démė kvadratuose 4-7DE ima nykti ir 1,2-1,3 m gilumoje visai išnyksta.

Toje pačioje gilumoje apie 2,3 m nuo sienos tarp griuvenų vėl gausiau akmenų.

1956.V.25. Kvadrate E 1-2 maždaug 1,5 m gilumoje tarp griuvenų rasta dviejų profiliuotų plynų fragmentai. Kvadratuose 1-3 CD vėl išsiskiria tarp griuvenų 2,5-1,5 m dydžio riebios tamsios žemės démė.

Kvadrate E 10, maždaug 1,5 m nuo sienos 1,5 m gilumoje rasta molinės pypkės galvutė.

1956.V.26. Kasant toliau, 1,55 m gilumoje 2,4 m nuo papédėje esančios sienos kv. C4 rasta dar viena molinės pypkės galvutė. Ji iš juosvo molio, aukšta. Toje gilumoje tarp griuvenų randamos pavienės molinių puodų šukės, kaulai.

1956.V.29. Pasiekiamas, 2,7 m gylis. Kvadratų 7-8 riboje 0,5 m nuo sienos rasta didesnė dalis sudužusio puodo plonomis sienelėmis, juosvos spalvos. Griuvenos susimaišė su juosva smėlinga žeme. Randami gyvulių kaulai ir puodų šukės. Kvadrate 8A 1,7 m gilumoje rasta nedidelė geležinė grandeletė, durpinės žemės démė.

Prie papédėje esančios sienos kvadrate 6G rasta dar viena gelsvos spalvos ornamentuota molinės pypkės galvutė.

1956.V.30. kasant gilyn 2 m gilumoje kvadrate 5 G prie sienos rasta žalvarinė įvijėlė, o kvadrate 7 E geležinis nedidelis sviedinys.

1956.V.31. Pasiekiamas maždaug 2,6 m gylis, matuojant nuo senojo žemės paviršiaus (esančio po smėlio sl uoksniu). Visur randame tik griuvenas. Tarp griuvenų aptinkami profiliuotų plynų fragmentai. Kvadratuose 6 A ir 8 B rasta ragų su piaustymo žymėmis.

1956.VI.1-2 kasama vis gilyn. Visur grūzas.

1956.VI.4. 2,5 m gilumoje prie sienos rasti stambūs betoninių (?) karnyzų gabalai. Jie aptikti kvadratuose 1-4.

Jie pamažu dengiasi. Suversti tarp grūzo be jokios tvarkos.

1956.VI.7. Grīžo prie kasinėjimų Tautavičius. Atsikasta prie sienos ploto II pietvakarių kampe suversti blokai. Pradžioje jie aptiki maždaug 3,5x1,7 m pločio. Čia atsikasta vienas blokas, gulys 1,85 m nuo mūrinės sienos. Jis turi vieną laiptuotą kraštą. Viršus 4,5 cm pločio, apačia 60 cm pločio, o storis 30 cm. Šalia jo įverstas tarsi stambaus apskritimo dalį sudarąs blokas. Jo išorinis kraštas profiliuotas. Jo pagrindas 38 cm pločio, ilgis apie 50 cm ir aukštis 70 cm. Profiliuotoje pusėje eina gilus pusapvalis griovys. Šis blokas guli 50 cm nuo pirmojo į pietus. Trečias blokas guli pačiame kasamo ploto kampe, jis neaiškios formos. Ketvirtas guli 90 cm nuo mūrinės sienos ir turi vieną laiptuotą kraštą. Apatinis laiptelis apvalus. Jo viršus 60x30 cm, o apačia - 50x75 cm dydžio. Penktasis prie pat sienos, apdažytas. Šeštasis blokas yra tik didesnio bloko kampus. Pagal kraštus jis turi nežymų įdubimą. 30 cm į šiaurės rytus nuo jo įverstas vėl stambus 1,3 m ilgio blokas, kurio vienas šonas ir siauresnis galas laiptuoti. Platesnysis galas lygiatupiautas, 50 cm pločio. Tarp blokų griuvenos.

Pietryčių dalyje tai yra į rytus nuo suvirtusių blokų tarp griuvenų aptinkame profiliuotų plytų gabalą. Jų tarpe yra smulkūs profiliuotų plytų fragmentai, kurių galai užbaigti pusapvaliu voleliu. (Vėliau paaiškėjo, kad tai didelių kryžminių plytų galai). Jos padarytos iš gero raudono molio, puikiai išdegotos. Tokių plytų 1955 m. nerasta. Jų fragmentai gausiau randami 4-4,1 m gilumoje.

Atsidengus suverstiems blokams, aiškėja, kad jie guli 3,5-4 m gilumoje nuo mūrinės sienos karnizo apačioje einan-

čios čerpių eilės, tai yra 4-4,3 m gilumoje nuo senojo (iki karinio) žemės paviršiaus arba 6 m gilumoje nuo dabartinio žemės paviršiaus griuvenų slupksnyje. Viršutiniai iš jų koncentruojasi pirmuose penkiuose kvadratuose. Tačiau juos atkasant, pasirodo viršunės giliau gulinčių blokų, kurių dalis eina nuo sienos į kasamo ploto šiaurės vakarų kampą.

Blokai guli ne horizontalioje padėtyje. Dažniausiai vienas galas aukščiau, o kitas žemiau, suvirtę susirėmę vienais su kitu, taip kad kai kurie atsidūrė beveik vertikalioje padėtyje.

Iš piūvių ir radinių aiškėja, kad įr čia kaip plote I padėtis panaši. Ištisinis griuvenų sluoksnis yra užverstas poros metry storio juodos su įvairiomis šiukšlėmis žemės sluoksniu. Jame gausiausiai randamos XVIII a pabaigai būdinos molinės pypkės. Vėliau nelygus šio sluoksnio paviršius užpiltas su smulkesnėmis griuvenomis su maišyta žeme, išlygintas, pasodinti medžiai. Tai turėjo įvykti apie XIX a. vidurį.

1956.VI.8. išimame viršutinius suversty blokų gabalus, nes jie kliudo kasti gilyn, gręsia suversti ir sužaloti darbininkus. Išémus blokus, nors tai pareikalavo nemažai laiko, traukiant juos virvėmis iš duobės, kasame gilyn griuvenas. Vėl dengiasi paskiri blokai, randamos profiliuotos plytos.

1956.VI.9. Atsitinka pirma avariija - suversto smėlio spaudžiamas įvirsta duobės šiaurinis šlaitas. Tenka gabenti iš duobės įvertusias žemes; susiauriname duobėje palikta pakilimą laiptams, kad galima būtų neštuvais nešti žemes iš duobės.

1956.VI.10-11. Gręsia pavojus, kad gali įvirsti duobėn palikta ties kanalizacijos šuliniu žemė. Tenka nuimti dali šio pakilimo pagal ploto II kraštą, kad sumažinti spaudimą.

1956.VI.12-25. Kasame plotą II gilyn. Pietryčių pakraštyje prie sienos gausiau smėlio, griuvenos maišytos su juosva žeme. Tarpos pavienios šukės, smulkios šukės koklių su žalia glazūra, gyvulių kaulai. Atsikasa eilė duobėn sumestų akmenų, einančių iš pietvakarių į šiaurės rytus.

Akmenys guli apie 1,9-2 m nuo sienos į šiaurę ir 4 m. nuo vakarinio perkaso galo. Jie tėsiasi maždaug 3,9 m ilgio linija. Labiausiai į rytus gulęs akmuo yra 3,1 m ~~ilgio~~ nuotolyje nuo sienos ir 1,1 m nuo rytinio duobės galo. Jis turi 35x20 cm dydžio. Nuo jo į pietvakarius 1,4x1,1m dydžio plote sumesta 10 smulkesnių akmenų įvairiame nuotolyje vienas nuo kito. Nuo jų toliau į pietvakarius 1,2,06 m dydžio plote guli 10 stambesnių akmenų vienas šalia kito. Vienas - didžiausias iš jų - yra 35x28 cm dydžio. 60 cm dar toliau į pietvakarius rastas dar vienas pavienis akmuo. Jis guli 1,9 m nuo sienos ir 4 m nuo duobės vakarinio galo.

Kiek giliau nuo šių akmenų į šiaurę ir šiaurės vakarus eina dar keletas pavienių akmenų. Stambiausias iš jų guli 1,9 m nuo vakarinio kasamo ploto galo ir 4,15 m. nuo sienos. Jo dydis - 50x35 cm. Šalia jo iš šiaurės dengiasi dar vienas lietinis blokas. Kitas blokas atsikasa 30 cm į šiaurės rytus nuo to akmens. Visi tie akmenys guli ne vienoje gilumoje. Centriniai kiek aukščiau, o arčiau duobės galų rastieji - žemiau.

Žemiau akmenų pagal papédėje esančią sieną randame jau šviesesnį pilkšvą smėlį. Ispūdis toks, kad šis smėlis suneštas vandens. Toliau nuo sienos dar eina su griuvenomis maišyta žemė.

3,2 m nuo sienos ir 3,3 m nuo vakarinio kasamo ploto galo atkasamas dar vienas blokas. Jis guli įstryžai sienai ir jo pietvakarių galas guli arčiausiai sienos.

Sąnašinio smėlio paviršius nelygus. Aukščiausias jis ir anksčiausiai pasirodė pačiame kasamo ploto pietryčių kampe ir iš čia pamažu leidžiasi einant į šiaurę ir vakarus. Ypač ryškiai tai pastebima einant pagal sieną į vakarus. 6 m. nuotolyje šio sluoksnio paviršius nusileidžia apie 60 cm.

Kasamo ploto pietvakarių kampe smėlio-grūzo sluoksnuje rasta viena gelsva karnizinė plyta su numuštu galu ir pusapvale išpiova viename kampe. Be to, vakariniam ir šiauriniam kasamo ploto pakraštyje griuvenose gausu melsvai pilko minkšto smiltainio akmens gabaliukų. Todėl vietomis griuvenos īgauna cemento spalvą.

Pašalinus akmenis, smėlis pasiekiamas beveik visame kasamame plote. Jo paviršius leidžiasi žemyn, tolstant nuo sienos į šiaurę. Ten daugiau griuvenų.

Kasant smėlį, vėl atsikasa visa eilė lietinių blokų. Pasirodo, kad jie guli ant plonyčio griuvenų sluoksnelio, kuriam būdinga didelis čerpių gabaliukų gausumas. Susidaro įspūdis, kad čia kokio tai stogo nuobiros. Būta ir stambesnių čerpių gabalių, kurie suskile tarsi kam nors vaikščiojant virš jų ar slegiant viršutiniams sluoksniams. Visos čerpės

plokščios, apvaliais galais. Pasisekė nustatyti vienos į gabalélius suskilusios čerpės dydį. Ji turi 44 cm ilgio ir 14 cm pločio. Čerpių ypatingai gausu pietvakarių kampe po 60-70 cm storio smėlio sluoksneliu.

Atkasus naują karnyzinių blokų sluoksnį jau po griuvenimis tarp smėlio, aiškėja, kad jie guli maždaug 5,5 m gilumoje nuo horizontalinės čerpių eilės po sienos karnizų arba beveik 8 m gilumoje nuo dabartinio žemės paviršiaus ir 6 m nuo XIX a vidurio - XX a pradžios žemės paviršiaus. Jie guli beveik sienos pamatų lygyje, ant minėto čerpių griuvenų - nuolaužų sluoksnelio, nes kasamo ploto pietryčių kampe išlikę prie sienos nedidelis karnizo gabala, žymis sienos pabaigą ir pamatų pradžią. Karnizo plotis 20 cm ir išlikęs jis 1,5 m. ilgio linija.

Žemutiniai blokai suversti taip pat be jokios tvarkos. Du iš jų guli pačiame kasamo ploto pietvakarių kampe prie sienos. Pirmasis 71 cm ilgio nežymiai profiliuotu šonu į pietvakarius. Jis guli įstryžai sienai, galais į pietryčius ir šiaurės vakarus, liedintas iš kalkių su grubiu žvyru. Plotis - 60 cm. Antrasis blokas guli apie 30 cm atstume. Jis 85 cm ilgio ir 60 cm pločio, guli profiliuotu galu į pietvakarius ir šonu į šiaurės vakarus. Tai kampinis blokas dviem profiliuotais - laipteliais užbaigtais šonais. Jo storis tik 18 cm. Atliedintas taip pat naudojant stambų žvyrą.

Trečiasis blokas guli 3,22 m nuo sienos ir 80 cm nuo vakarinio kasamo ploto galo. Jis yra puošniausias iš visų iki šiol rastų, turi iš visų pusų lygų paviršių. Stambesnių akmenų skiedinyje nesimato. Blokas yra žiedo ar arkos dalis.

Jis lenktas vidaus pusėje turi 52 cm ilgio. Plotis - 47 cm., o aukštis 30 cm. Viršuje šonuose eina 8 cm gylio įkarpa, toliau nedidelis laiptelis, apie 3 cm pločio voletis ir vėl panašus laiptelis. Žemiau jau eina lygus 16 cm. pločio paviršius. Abu šonai profiliuoti vienodai. Viršaus plotis 30 cm. Galai lygiai nupiauti, švarūs, tarsi jis nebūtų įmūrytas. Viršuje viename gale yra lygus 17 cm spindulio pusapskritimis, o toliau eina 6 cm gylio įdubimas profiliuotomis sienelemis. Viršaus išorinis kraštas apdažytas.

Ketvirtasis blokas aptinktas 15 cm į šiauręs rytus nuo trečiojo. Jis 70x41 cm dydžio ir 16 cm storio, guli galais į pietvakarius ir šiauręs rytus. Bloko pietvakarių galas profiliuotas, tai yra nežymiai įgaubtu lanku leidžiasi žemyn. Todėl pietvakarių gale bloko storis siekia tik 6 cm. Bloko šonai lygūs, o šiauręs rytų galas tarsi nulaužtas. Ir šis blokas atlietas iš gero skiedinio.

70 cm nuo lenktojo puošnaus bloko (trečiojo) ir 1,8 m nuo vakarinio perkaso galo bei 2,25 m nuo sienos atkastas penktas blokas, priklausas didžiuliam apskritimui. Jis guli galais į pietvakarius ir šiauręs rytus, profiliuotu šonu į pietryčius. Blokas 65x42 cm dydžio ir 27 cm storio. Profiliaivimą sudaro du nedideli laipteliai ir žemiau jų einas aukštas voletis. Bloko galai lygūs, o kitas šonas tarsi apdažytas. Atliedintas iš skiedinio su smulkiais akmenukais.

Nuo šių paskutinių dviejų blokų į rytus krūvoje suversti dar 7 blokai. Tuo būdu iš viso žemutiniame sluoksnyje atsikasė 12 įvairių blokų. Krūvoje suverstę blokų kraštinis guli galais į pietus ir šiaurę, jo viršus pasviręs į rytus.

Jis 74 cm ilgio 70 cm pločio ir 24 cm storio, turi viename krašte ryškų, išsikišusi volelių. Jo viršus remiasi į kiek aukščiau gulintį kampinį L formos karnyzą, kurio šiaurinis galas guli žemiau. Profiliuotas kraštas atkreiptas į vakarus. Profiliaivimą sudaro du nežymūs laipteliai ir volelis. Pietinis šio bloko galas remiasi į kiek žemiau gulintį 64x50 cm dydžio bloką, galais į rytus ir vakarus. Jo profiliuotas šonas atkreiptas į šiaurę. Tai taip pat stambaus apskritimo dalis. Profiliaivimą sudaro laiptelis ir volelis. Šis blokas atlietas iš stambaus žvyro. Ketvirtasis iš krūvon suverstų blokų guli arčiausiai sienos. Jo pietvakarių galio kampus yra tik 1,7 m nuo sienos. Blokas stambus 1,2 m ilgio, 50 cm pločio, iš stambaus grubaus skiedinio. Profiliuotas jo pietvakarių galas ir dalis šono iš šiaurės vakarų pusės, bet tik 52 cm ilgio. Blokas turi 26 cm storio. Nuo jo į šiaurės rytus guli penktasis blokas, galais į šiaurę ir pietus. Vakarinis nelygus jo šonas remiasi į kitus 2 blokus, o pietryčių kampus remiasi į 6 blokų. Penktasis blokas taip pat yra stambaus apskritimo dalis. Jo profiliaivimą sudaro du laipteliai ir iškilas volelis, galai lygus. Bloko dydis - 87x65x27 cm. Šeštasis blokas guli galais į šiaurės vakarus ir pietryčius. Profiliuotas tik pietryčių galas ir dalis šono (52 cm. pločio galas ir 41 cm ilgio dalis šono), iš grubaus skiedinio. Profiliaivimą sudaro tik volelis. Blokas 1,1x0,62 m dydžio. Prie pietinio jo kampo apie 30 cm nuotolyje numestas 40x30 cm dydžio akmuo ir kitas panašaus dydžio arčiau šiaurės rytų kampo. Septintasis blokas lygiai toks pat kaip ir šeštasis, tik mažesnis ir stovi vertikaliai. Jis 82 cm ilgio ir 40 cm pločio, profiliuotu galu aukštyn. Jis beveik

remiasi į kažkokio pastato kraštą. Paskutinis atsidengės blokas guli 3,3 m nuo papédéje esančios sienos ir 1,5 m nuo rytinio kasamo ploto galio. Jo dydis 80x73 cm ir storis 18cm, atlietas iš stambaus žvyro ir yra 80x73x18 cm dydžio. Jis guli beveik vertikaliuoje padėtyje. Šalia jo 55 cm skersmens akmuo.

Kartu su šiaisiais blokais kasamo ploto šiaurės rytų pakraštyje atsidengė kažkokio tai apskrito pastato kraštas. Jis karpytas, mūrytas tokiais pat blokais. Jis prasideda rytiniame kasamo ploto pakraštyje 2,6 m nuo sienos. Čia atkasta 40 cm ilgio kraštas, einas į vakarus. Po to jis lūžta stačiu kampu į šiaurę ir eina 45 cm. Nuo čia vėl pasuka į vakarus ir vėl eina 45 cm. Tada vėl lūžta stačiu kampu ir eina 43 cm į šiaurę, o nuo čia dailiai lenkta (išgaubta) linija eina 2,12 m į šiaurės vakarus. Tada jis vėl lūžta stačiu kampu išorēn, tai yra papédés sienos kryptimi 44 cm., paskui vėl pasuka 45 cm į šiaurės vakarus, vėl 43 cm į pietvakarius (sienos link) ir vėl nežymiai išgaubta 85 cm ilgio linija eina į šiaurės vakarus ir vėl 50 cm. į pietvakarius. Tada pasuka 85 cm į šiaurės vakarus ir išeina už kasamo ploto ribų. Susidaro įspūdis, kad turime reikalo su maždaug 14 m skersmens apskrito pastato kraštu, kurio pietvakarių pusėje yra laužytais kraštais įkarpa, turinti tarsi po 3 laiptelius. Atkastasis kraštas mūrytas iš lygiu, neprofiliuotu maždaug 24-25 cm storio blokų. Išlikę tik per vieną tokį bloką žemės paviršiuje. Tik pačiame rytiniame duobės pakraštyje išlikę per 2 blokus ir turi 45 cm aukščio. Viršuje matosi žymės gulėjusio trečio bloko, kuris dėtas virš pirmųjų dvių paliekant 5 cm pločio karnizus - kraštus iš išorės.

Todėl atrodo, kad siena ištisai arba bent žemutinė dalis buvo apmūryta lietiniais blokais.

Be to, nuo pirmojo kampo rytiniame atkasos dalies kampe uždarydama iškarpa eina čerpių juosta. Ji sūkrauta iš plokščių čerpių apvaliais galais. Apvalieji galai atsukti į apskritimo centro^t. Čerpės 38 cm ilgio ir 14 cm pločio. Išilgai eina nežymūs grioveliai. Tarpeliai tarp čerpių 0,5 - 4 cm pločio. Jos klotos virš kalkių sluoksnio. Giliau po čerpėmis ir kalkėmis eina plytos, matyti, jau pastato pamatai. Plytų grindinys matosi ir prie pastato atkastosios dalies šiaurės vakarų pakraščio. Jis čia eina pagal pastato liekanas maždaug 1 m pločio juosta. Grindiniui naudotos gelsvos plytos su pirštų grioveliais. Jos 30-32 cm ilgio ir 13 cm pločio.

Čia plytų grindinio lygyje atsidengia švarus kiemas be kaulų, šukiu ir panašių liekanų. Jį dengia 2-3 cm storio smulkių griuvenų sluoksnelis, kurį sudaro daugiausiai čerpių ir smulkios plytų nuolaužos. Tai tur būt pastato stogo liekanos ir papédėje stovėjusios sienos dulėjimo liekanos. Ši sluoksnį dengia vandens sunešto pilkšvo smėlio storas sluoksnis. Jis prie sienos storesnis, o prie griuvésių jostoris lygus maždaug per bloko aukštij. Aukščiau eina tamsesnės žemės sluoksnis su akmenimis, gyvulių kaulais, šukėmis ir kt. liekanomis, o ši jau dengia storas griuvenų - plytgalių sluoksnis. Kasant gilyn perkamas pamažu siaurėjo, kad išvengti užgriuvimų. Todėl buvusio kiemo paviršius pasiekiamas pagal papédėje stovinčią sieną nedideliame plote.

Iškasus ši plotę nustatyta, kad patalpos, kurios surastos prie rytinio sienos galo, neina pagal visą papédės sieną

Jų liekanų plote antrame bent nerasta. Siena čia visur netinkuota, nėra išnišę balkiams, grindų ir krosnių žymių. Siena daug blogiau išlikusi, apirusi, apdulėjusi iki pat apačios, iki pat pamatų. Mūryta iš gana įvairių plytų.

Galimas dalykas, kad patalpoms prie sienos atsirasti sukliudė apskritasis pastatas, kurio kraštas atsikasė ploto pakraštyje, apie 2-2,5 m nuo sienos. Savaime aišku, kad tokiaame siaurame protarpyje negalėjo stovėti koks nors pastatas.

II. Šv. Onos -Barboros bažnyčios liekanų atkasimas.

Iškasus antrąjį plotą ir paaiškėjus, kad vienaaukštės patalpos néjo pagal visą papédėje stovinčią sieną, tyrinėjimus šioje vietoje galima buvo ir nutraukti, nes pradžioje nebuvo tikslø visą šią sieną ištisai atkasti. Tačiau kasinéjimų metu surasti savotiški blokai ir atkastas apskrito pastato pakraštys sukélé visą eilę naujų klausimų. Kas tai per pastatas? Iš kurio laikotarpio jis? Kada Vilniuje buvo naujodami statybai tokie surenkamieji lietiniai blokai? Atsakymo į šiuos klausimus rašytiniai šaltiniai, literatūra ir ~~apl~~ plamai iš pirmo žvilgsnio neduoda. Nei Gedkanto plane iš XVII a. vidurio nei XVIII a. vidurio Fiurstenhofo plane nei kituose XVIII a pabaigos - XIX a pirmos pusės planuose joks apskritas pastatas nežymimas. Čia visada tuščias kiemas. Vadinasi, pastatas turėtų būti ankstyvesnis negu XVII a vidurio. Už pastato senumą kalbėtų ir statybai panaudotos čerpės. Tačiau didelių klaustukų sukelia rastieji blokai, jų naudojimas apskritajam pastatui.

Gal u gale kas tai per pastatas? Bokštas? Paviljonas? Fontanas? J.Orda kelia mintį, kad čia galėjęs stovėti paminklas. Tačiau vėl kada? ir kam? Nes ši vieta šalia senojo arsenalo yra tolimesnias Žemosios pilies užkampus. Radinys su-kėlė gyvas diskusijas lankytųjų tarpe, o taip pat dideli susidomėjimą.

Iškilo tolimesnių kasinėjimų klausimas. Reikėjo apsi-spresti, juos plėsti ar užbaigti. Tuo klausimu 1956.VI.26. buvo pakviestas instituto direktorius prof. J.Žiugžda ir istorijos sektoriaus vadovas J.Jurginis. Jie pritarė, kad reikalinga kasamaą plotą išplėsti, atkasti didesnę šio statinio dalį ir nustatyti, koks čia pastatas ir iš kurio laiko tarpio.

Reikia pridurti, kad 1956 m. kasinėjimus tenka vykdyti panašiomis sąlygomis, kaip 1955 m rudenį - neaptvertame plote apmétomiems kartais nuo kalno akmenimis, neturint tikslinių matavimo priemonių. 1956 m. naktį iš birželio 26 i 27 d. chuliganai sudaužė dalį čerpių prie pastato liekanų išvartė kai kuriuos atkastuosius blokus. Todėl nuo 1956 m birželio 27 d. teko įvesti budėjimą naktimis iki pat kasinėjimų pabaigos.

Didžiulus sunkumus sukelia vietos ankštumas. Kasant II plotą, teko iš duobės išskelti daugiau kaip 1000 m³ žemiu, ir griuvenų. Jomis užversta ploto I duobė ir buvusių kareivinių dalis. Plečiant plotą, iškilo klausimas kur versti žemes, kur sutalpinti dar 1000-1500 m³ griuvenų ir žemiu. Arčiau duobės krašto suverstos žemės sudaro ištisus kalnus ir neštuvais tenka iš žemutinių sluoksnių kelti 10-15 m

aukštyn. Tai vargina darbininkus ir létina kasinéjimų darbą, o, be to, suverstos žemės spaudžia kraštus, ypač viršutinius sluoksnius. Todél smarkiai padidéja užgriuvimo pavojus.

Todél kreiptasi į kareivines užimančio dalinio vadą ir gautas leidimas laikinai panaudoti kareivinių kiemu žemėms suversti. Lygiagrečiai Institutas rūpinosi technikos gavimu. Ieškota buldozerio, kad galima būtų mechanizuotai nuimti viršutinį sluoksnį, supiltą okupacijos metais. Tada žymiai palengvėtų ir greitesniais tempais galima būtų pasiekti žemiau esančius senesnius sluoksnius.

Gavus leidimą versti žemes kareivinių kieme, VI.27 pradedame plėsti plotą II toliau į šiaurę, kad atkasti didesnį apskrito pastato kraštą. Ploto II šiaurės vakarų kampą sujungiame 2 m gylio kanalu su kareivinių kiemu, kad žemiau būtų žemes nešti.

Nuėmus smėlio sluoksnį, kasamas giliau juodos žemės su plytgaliais sluoksnis. Čia ypač gausu vėlyvų XIX a pabai-gos - XX a pradžios koklių, padengtų balta glazūra ar kita vienaspalve glazūra, dabar dar naudojamų čerpių fragmentų, pasitaiko pavieniai gelažgaliai, supuvusio medžio gabalai, odos gabalai ir kitokios šiukšlės. Atrodo, kad savo metu šio ploto paviršiaus sulyginimui naudota įvairiausias šlamštas, krosnis perstatant susidarančios liekanos, vėlyvo dažyto tinko gabalai, pavienės puodų šukės ir kt. Tokios žemės su vėlyvomis šiukšlėmis sluoksnis čia daug storesnis. Čia maišyta su šiukšlėmis juoda žemė siekia iki 3-3,5 m gylio. Ištisinio grūzo sluoksnis prasideda žymiai giliau negu prie sienos. Perkasant šį sluoksnį rasta poros molinių pypkių likučiai.

3,5 m gilumoje rytiniame kasamo ploto pakraštyje tarp su griuvenomis maišytos žemės rastas nupiauto briedžio rago gabalas, sunykęs įmovinis arbaletinės strėlės antgalis 7,3 cm ilgio ir pusė žalia glazūra dengto koklio. Jo vienas šonas turi 18 cm, o kitas daugiau kaip 8 cm. Viršutinėje dalyje kampe kairėje pusėje "I", o dešiniame kampe "B", viduryje matyti, buvęs herbas. Koklis smarkiai priimkės, patekės į sudaužytos krosniess.

3,55 m gilumoje nuo senojo paviršiaus eina žemė maišta su griuvenomis. Griuvenuose gausu įvairių profiliuotų plytų fragmentų. Griuvenų gausiau šiaurės vakarų kampe, kai šiaurės rytų pakraštyje eina dar juoda maišta žemė. Ties griuvenų ir juodos žemės sluoksnių riba įvirtęs 90x40 cm dydžio mūro luitas iš kalkių, stambaus žvyro ir akmenų. Jis taisyklingos formos neturi. Rytiniame pakraštyje tarp griuvenų vietomis randame ir smėlio.

VII.12. atvažiavo prašytas buldozeris. Tačiau vietoje mažo, išskyrė patį stambiausią. Atvykus pasirodė, kad jis negali čia dirbti. Staigūs terasės šlaitai kliudo užkopti ir neleidžia stumti žemių, o viršuje nėra vietos apsisukti ir manevruoti, gręsia pavojujus įvirsti į duobę su griuvesiais. Todėl VII.13. buldozeris pernakvojęs išvažiavo.

Išimant griuvenas rasta pirmą sveika keturkampę pirštutota plyta 30x15x7,5 cm dydžio.

Surinkta eilė fragmentų profiliuotų plytų, iš kurių paaiškėja, kad tai kryžminės plytos. Jos pačios stambiausios iš visų čia rastų plytų ir turi iki ll-ll,7 cm storio ir apie 36 cm ilgio. Jų ypač gausu žemutiniame griuvenų sluoksnyje.

Įdomu, kad čia griuvenos dengia tiesiog griuvėsių apskritojo pastato ir jo vidurį. Nėra jokio tarpinio kultūrinio sluoksnio, vadinasi čia griuvenos turėjo būti suverstos vos sugriovus šią pastatą, o ne ilgesniam laikui praėjus. Tik vakarinį pastato griuvésių kraštą dengia juodas su kultūrinėmis liekanomis žemės sluoksnis. Šiame sluoksnyje rasta keletas glazuruotu šukų, neglazuruoto koklio fragmentas. Koklis papuoštas skydu, kurio dešinėje pusėje apačioje buvęs erelis. Be to, čia rasta indo su mėlynomis dėmelėmis ir reliefinių ornamentų fragmentas. Tokių pat šukų rasta pačiame griuvenų viršuje pradėjus kasti II plotą ir vėliau prie namo kampo kasant tvorai stulpą.

Atkasus šią maždaug 3 m pločio ruožą, aiškėja, kad toliau pastatas dar blogiau išlikęs, nulupti net blokai. Likę tik pamatai ir prie jų plytų ir čerpių grindinys, žymės kur tokie blokai gulėję. Tačiau pilnesnis vaizdas nesusidaro. Vidurys, atrodo, užpildytas baltu – nejudintu (?) smėliu.

VII.13. pradedame vėl naująją plotą, išplėsdami duobę toliau į šiaurę. Čia gana storas smėlio sluoksnis, nes šioje vietoje senasis juodos žemės paviršius jau leidžiasi kareivinių kiemo link. Plotas išplėčiamas dar 8 m.

VII.14.- VIII.4. - gaunu atostogas, Kasinėjimus vykdo A. Grybauskaitė-Jankevičienė ir aspirantas V. Daugudis.

Juodos žemės sluoksnio viršutinės dalies sudėtis panaši kaip ir ankstyvesnėje ploto dalyje. Tarp įvairių kitų liekanų čia rasta poros molinių pypkių fragmentų, 1812 m. 2 kapeikų moneta, 2 m gilumoje rasta viena 1754 m moneta ir kt., kaip glazuruotos ir neglazuruotos šukės ir pan.

2,5 m gilumoje po juoda žeme šiaurės vakarų krašte pasiekiamos griuvenos, plytgaliai. Jos vis labiau plečiasi. 3 m. gilumoje tarp griuvenų pagausėja profiliuotų plytų ir pora karnizų fragmentų.

Be to, nuimant viršutinį sluoksnį tuoj po smėlių, pačiame šiauriniame pakraštyje, rastas kapas – palaidotas vokiečių karys ir liekanos karo metu įrengto blindažo.

1956.VIII.6. iš blindažo liekanų šiaurinėje perkaso sienoje matyti, kad jis įrengtas dabar kasamo ploto šiaurės rytų kampe, apie 1,4 m nuo šiaurės rytų kampe. Jis įeina į kasamą plotą galu apie 1 m ilgio. Blindažo gylis 2 m, plotis – 2,7 m., sienos išgrįstos lentomis. Lubas palaikė stulpai kampuose. Blindažo duobė užversta baltu smėliu statant slėptuvę. Vokiečiai buvę palaidoti labai negiliai apie 3,3 m nuo blindažo į vakarus.

Žemutinėje juodos žemės sluoksnio dalyje einančioje tiesiog virš griuvenų, gausiau akmenų, randami pavieniai žalia glazūra padengtų koklių fragmentai.

VIII.9. Visame kasamame plote pasiekiami griuvenas. Žemiausiai jų paviršius šiaurės rytų kampe. Griūvenose labai daug kalkių ir žvyro, pasitaiko profiliuotų plytų, plytgalių su ženklais.

Pamažu tarp griūvenų dengiasi iš plytų mūrytos sie-^e nos dalis, einanti nuo pradžioj atidengtos apskritos dalies į šiaurės vakarus. Siena tiesi, plytos dėtos gotikiniu būdu. Jos nevienodos, raudonos ir geltonos. Sienos viršus nelygus, vidinė pusė (t.y. iš šiaurės rytų) gerai išlikusi, kai piet-^z, vakarių pusė apardyta, matosi išluptų akmenų žymės. Vadinasi sieną tik apmūryta plytomis, kai vidus mūrytas iš akmenų.

Be to, vidaus pusėje prie sienos vietomis tarp griuvenų gausiau smėlio. Iškyla iš vidaus pusės prie jos primuryti du netaisyklingi "avilių" stogeliai.

Pačiame šiauriniame kasamo ploto pakraštyje dengiasi durų anga su išlaužtais skliaustais ir nišomis žibintams šonuose. Pasirodo, kad prie sienos yra išlikę dalis storų skliautų, kurie atplyšę nuo sienos ir kiek įkrite, bet pasirėmę ant griuvenų. Aiškėja, kad šiaurinėje pastato dalyje yra rūsiai užvirtę griuvenomis. Nuo apvalios pietinės pastato dalies, užpildyto smėliu, skiria jį plona skersinė siena.

Tarp griuvesių randame tokias pat griuvenas, tokius pat profiliuotų plytų gabalus. Tik gal kiek gausiau čia žvyrą ir kalkių gabalų. Durų angoje tarp griuvenų rasta kaukolės fragmentai ir pavieniai žmonių kaulai.

Arčiau rūsio šiaurės vakarų sienos tarp griuvenų rasta kaukolės dalis. Kaukolė gulėjo ant šono, viršugalviu į šiaurės rytus, veidu į šiaurę. Jos apatinis žandikaulis neišlikęs, neišlikę ir veido kaulai, nes žemiau antakiu veido kaulai tarsi nukirsti.

Ir giliau tarp griuvenų, ypač šiauriniame rūsio gale rasta išmėtytų pavienių žmonių kaulų. Keletas pavienių kaulų rasta ir prie pietryčių sienos, kuri atidalina patalpą nuo smėliu užpildyto dalies. Viso aptikta kasamoje rūsio dalyje bent trijų žmonių kaukolių fragmentai, o pietinėje patalpos dalyje - du apatiniai žandikauliai - vienas durų angoje, einančioje į apskritu galu patalpą, o kitas pačiame patalpos pietryčių kampe. Durų angoje, vedančioje į apskritą patalpą, tarp smėlio gausiau anglų. Deginti apvalūs 4-5 cm storio pagaliai.

Durų angoje konstatuota esant grindis iš plytų. Rūsys pasirodo grindų neturi. Atkasta šiaurės rytinė rūsio dalis, nes vakarinę atkasti kliudo įvirtusių skliautų dalis. Rūsio asla išmušta moliu, drėgna. Atkasta rūsio asloje trijų keturkampių kolonų ar piliorių liekanos (dviejų plytų apimties). Jos eina tiesia linija iš kairės pusės nuo įėjimo durų einant į duris kitoje sienoje. Galimas dalykas, kad kita jų eilė eina dešinėje durų angų pusėje, bet ši rūsio dalis dar neatkasta. Jie turėjo remti storus skliautus. Galinių sienų ir šiaurės rytų sienos išlikę tik nežymios dalis. Šiaurės rytų siena buvusi ypatingai stora. Aslos lygyje po ja atsidengia kažkokios žemos angos liekanos vedančios turbūt į kitą gretimą rūsio dalį.

Susidaro įspūdis kad atidengta tik vakarinė pastato dalis. Pastatas turėjo būti apie 15 m ilgio ir 14 m pločio, jei būtų visai simetriškas ir turi apvalų pietryčių galą.

Koks pastatas čia stovėjo? Remiantis tuo kad kieme ir griuvėsiuose, rūsuose nėra buitinių liekanų (gyvulių kaulų, puodų šukių ir pan), o taip pat rastais žmonių kaulais ir karsto liekanomis bei apvaliu rytiniu (pietrytinu) pastato galu, darome išvadą, kad atkasame bažnyčios liekanas. Todėl rytinis jos galas apskritas puošnus (absida), todėl rūsiuose laidojami mirusieji, todėl čia nėra kasdieninio gyvenimo buitinių liekanų.

Yra žinoma, kad Vilniaus žemojoje pilyje be katedros buvo dar šv. Onos bažnyčia, kurios istorijos ištyrimui daugelis yra paskyrę nemažai dėmesio. Vertingiausios yra M. Homlickio pastabos (Odpowiedź na zapytanie hrabiego Eustachego

Tyszkiewicza, tyczące się kaplicy śv. Kazimierza; Kwartalnik Litewski, 1910, rok. 1, tom 1, 42-47 psł) ir P.Sledziewskio darbas (Kosciół św. Anny – sw. Barbary antra muros castri vilnensis, Atheneum Wilenskie, IX t. 1934.). Jie remdamiesi rašytinių šaltinių duomenimis yra įrodę, kad Vilniaus žemojoje pilyje buvo kita šv. Onos bažnyčia, kad ji negali būti sutapatybinta su dabar tebestovinčia šv. Onos bažnyčia. Remdamiesi rašytiniais šaltiniais, ypač 1719.X.5. kapitulos sklypų apmatavimo aktu, buvo manoma, kad ši bažnyčia stovėjo į šiaurę nuo katedros prie dabar stovinčių kareivinių, vadinamojo Oginskio arsenalo, ar tai arčiau Mokslų Akademijos ar arčiau kalno. 1933 m. buvo bandyta kasinėti, ieškoti jos pamatų, likučių. Ar galimas dalykas kad iš tiesų ši bažnyčia buvo žymiai toliau, kalno papédėje, faktinai į šiaurės rytus nuo katedros? Suklaidino M.Homulickį 1719.X.5. aktą esąs sakiny "na przeciwko samego cehhauzu były jeszcze rudera tego rozebranego kościoła przedtem s.Anny, a później s.Barbary nazwanego". Remiantis juo ir ėmė M.Homulickis ieškoti šios bažnyčios prie Oginskio kareivinių, kurios nuo XIX a pradžios taip pat vadinamos arsenalu. Geriausias senojo Vilniaus topografijos žinovas M.Homulickis išleido iš akių tą aplinkybę, kad 1719 m. šiuų kareivinių (naujojo arsenalo) dar nebuvo, buvo tik senasis arsenalias – cekhauzas. Tuo lengvai galime įsitikinti ir iš 1740 m Fiurstenhofo plano. Dar tada dabartinių kareivinių vietoje tebestovėjo žemosios pilies pastatai, o cehhauzu vadinamas tik senojo arsenalo pastatas. Vadinasi, ir šv. Onos-Barboros bažnyčios reikia ieškoti šalia senojo arsenalo. Todėl rašytiniai šaltiniai neprieštarauja, o paremia hipotezę, kad atkasti tieji griuvesiai yra šv.

Onos - Barboros bažnyčios liekanos. Ši bažnyčia buvo nugriauta 1666 m ir neužilgo išnyko visai iš žemės paviršiaus.

Griuvenų sluoksniai virš gruvėsių taip pat palaiko šią mintį.

Šv. Onos - Barboros bažnyčios liekanos yra įdomios daugelio atžvilgiu. Pirmiausia jos duoda įdomių duomenų materialinei kultūrai. Tai vienas iš seniausių mūrinių pastatų pilies teritorijoje. Todėl ir nežymios liekanos įdomios senajai mūro architektūrai pažinti. Blokai lietiniai turėtų priklausyti XVI a viduriui, kai 1551-1571 m Žygimantas Augustas perstatinėjo šią bažnyčią. Tai atskleidžia naują senosios architektūros puslapį. Toliau šio pastato suradimas įneša daugiau šviesos ir į papėdę sustiprinančios sienos paskirti ir chronologiją. Iš kitos pusės suradus šias liekanas žemosios pilies teritorijoje turėsime 3-4 tiksliai žinomus taškus (katedrą, senąjį arsenalą, šv. Onos - Barboros bažnyčią ir naujosios žemosios pilies rūmų vietą). Todėl žymiai geriau galima bus orientuotis žemosios pilies teritorijoje, išaiškinti kitų pastatų, kaip pavyzdžiui, jaunosis karalienės rūmų ir kt. vietą. Kartu galima patikrinti senųjų Vilniaus pilies teritorijos piešinių ir Brauno plano tikslumą.

Iškyla reikalas galutinam šio klausimo išsprendimui i atkasti visus šios bažnyčios griuvėsius. Tačiau tolimesnis kasimas yra neįmanomas be darbų mechanizavimo. Kasant iki šiol antrą plotą išimta apie 2000 m³ žemės, užversta žymi dalis kareivinių kiemo, sudegusių kareivinių pastato dalis. Šios žemės kliudo tolimesniams kasimui. Šimtus kūbinių metrų tenka naujai permesti, o nėra kur. Žemes ir griuvenas geriausia būtų išvežti, o atkastuosius griuvėsius konservuoti kartu su papėde stiprinančia siena ir palikti atkastus kaip eks-

ponata, ypač kad ateityje kareivines numatoma perduoti Istorijos -Etnografijos muziejui.

Šiemis klausimams vieni spręsti nepajėgus. Todėl direktoriaus pavaduotojas mokslo reikalams P.Kulikauskas 1956.VII 17. sušaukia kasinėjimų vietoje pasitarimą, kuriame dalyvauja visų besidominčių įstaigų atstovai. Pasitarime dalyvauja:

1) MA viceprezidentas instituto direktorius J.Žiugžda, direktoriaus pavaduotojas ir archeologijos-etnografijos sektoriaus vadovas P.Kulikauskas, Lietuvos TSR Ministrų Tarybos statybos ir Architektūros komiteto pirmininko pavaduotojas A.

Spelskis, Mokslinių restauracinių gamybinių dirbtuvių direktoriaus pavaduotojas Balčiūnas ir architektas S.Lasavickas, Vilniaus miesto vyriausias architektas Mikučianis, Lietuvos TSR Kultūros ministerijos paminklų apsaugos inspekcijos viršininkas M.Černiauskas ir inspektorius S.Ramanauskienė, Istorijos-etnografijos muziejaus direktorius V.Žilénas, Vilniaus Kraštotoyros muziejaus direktorius S.Čipkus ir kt.

Susirinkusius informavau apie kasinėjimus ir apie hipotezę, kad čia gali būti šv. Onos - Barboros bažnyčios liekanos, remiantis aukščiau išdėstyтомis prielaidomis.

Pasitarimo dalyviai pritarė šiai hipotezei ir siūlymui šį svarbų paminklą ištisai atidengti, konservuoti.Vilniaus miesto vyr. Architektas Mikučianis pažadėjo Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pagelbą išvežant žemes. Buvo surašytas atskiras pasitarimo protokolas.

1956.VIII.18. Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Architektūros ir Statybos reikalų komitete įvyko pasitarimas Vilniaus pilies kalno ir aplinkinės teritorijos sutvarkymo ir tyrimo, konservavimo klausimu. Buvo paliesti ir kasinėjimai, siūloma dar šiemet ištisai atidengti sieną ir bažnyčią

griuvėsius. Vilniaus miesto vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas Abyšala pažadėjo vykdomojo komiteto pagalbą, nuvežant žemes iš kasinėjimų teritorijos ir pridengiant pastatą stogeliu, kad pavasarį galima būtų konservuoti. Architektai siūlo papédėje stovinčią sieną sutvirtinti kontraforsu.

Tą pačią 1956.VIII.18. į vietą buvo atvykęs drg. Abyšala susipažinti su padėtimi.

Svarstant tolimesnių kasinėjimų eigos klausimą, 1956.VIII.17-18 d.d. kasinėjimai buvo sustabdyti. Jie vėl atnaujinti 1956.VIII.20.

Belaukdami pažadėtos technikos kasame likusį protarpį tarp ploto I ir II. Pašalinama kelma, kanalizacijos šulinė su įvairiomis šiukslėmis. Atsidengus čia viršutinei sienos daliai, paaiškėjo, kad statant slėptuvę šioje vietoje sieną smarkiai nukentėjo. Istryžai ją iškalti grioviai vamzdžiams į slėptuvę iš kareivinių, kurie einą per kasamą plotą II ir vandentekio vamzdžiu iš gyvenamo pastato.

Šioje vietoje gausu 20-30 cm skersmens akmenų. Žemė juoda, maišyta su įvairiomis šiukslėmis. Reikia pasakyti, kad plote I ir plote II griuvenų sluoksnis pasiekiamas daug anksčiau, kai čia būta tarsi griovio tarp dviejų griuvenų krūvų, kuris vėliau užverstas su įvairiomis šiukslėmis sumaišyta žeme. Čia rasta dar poros molinių pypkių fragmentai ir pypkės galvutė su štampu prie kandiklio.

1956.VIII.23. Architektas S.Lasavickas atvedė konstruktorius inžinierius Rastilių ir kt. apžiūrėti papédėje esančią sieną ir pareikšti savo nuomonę dėl jos sustiprinimo kontraforsu. Jų nuomone siena pakankamai tvirta ir kontraforsų statyti nereikia.

1956.VIII.29. nuimame kanalizacijos šulinį, kuriam iškirsta dalis sienos ir pasiekiamas paviršius, kuriame dabar dar auga vienas stambus medis prie kasamo ploto II Šiaurės rytų kampo.

Siena ties slėptuvės žėjimu ypatingai išgriuvusi, viršutinis plytų sluoksnis nutrupėjęs, paviršiun lenda eilės akmenų, patvirtinančios, kad siena ~~ne~~ ištisai mūryta iš akmenų ir plytų, tik paviršius padengtas plytomis. Taip, 55 cm žemiau nuo kareivinių ateinančių vamzdžių, ties žėjimu į slėptuvę 2,4 m ilgio linijoje išlenda 6 akmenų galai. 50 cm žemiau kiek labiau į vakarus išlenda vėl pora akmenų. Vėl apie 50 cm žemiau atsidengia 6-7 akmenų galai. Tai rodytu, akmenų eilės, bent viršutinėje sienos dalyje eina kas 50 cm. Kur nutrupėjusios viršutinės plytos, matosi, kad akmenys tiesiog skėsta kalkėse. Plytos ir čia sienai naudojamos labai įvairios - raudonos ir geltonos spalvos. Plytų ilgis iki 31 cm, o storis 7-9 cm., kai plotis 14-16 cm.

VIII.30. susiremontavusį traktorių karininkų butų remontų kontora, kuri yra senajame arsenale, įsigeidė plytų ir ėmė traktoriumi versti sudegusių kareivinių sieną iš kiemo pusės (iš rytų), kurioje yra užmuryta senojo arsenalo vartų anga. Vartai pažymėti 1740 m. Fürstenhofo plane. Traktoriumi nuvertė visą antrąjį aukštą virš kareivinių ir sienų likučius iš abiejų vartų pusų. Skambinu drg. Janikui (Architektūros paminklų apsaugos inspektorui). Jis, atrodo, apie šiuos vartus iš viso nežino. Tik po poros valandų, kai su-trūkus lynamas traktorius nuvažiavo, atvyko šiaisiais klausimais besirūpinęs inž. Ivaškevičius.

VIII.30. Skambinu Abyšalai į Vykdomyąjį komitetą dėl pažadėtos nuo rugsėjo 1 d. technikos. Pasirodo, kad Vykdomasis komitetas keičia savo pažadą. Duosią tik ekskavatorių, o savivartęs reikia samdyti iš Autotransporto kontoros. VIII.31. kreipiamės tuo reikalui į direktorių. Tas nukreipia į Autotransporto ir plentų ministeriją. Reikalinga žinoti, prieš sudarnat sutartį, kur versti išvežamos žemes. Tenka eiti į Vykdomyąjį pas vyr.architektą Mikučianį. Šis siunčia į miesto vykdomojo k-to komunalinio ūkio skyrių pas Iljiną. Ten dieną pralankus tuščiomis reikalas nepaaiškėja. Tik IX.1. Jaskėnui pasisekė sučiupti drg. Iljiną. Pasisekė gauti leidimą suverti išvežamas žemes krantinėn už Sluškų rūmų. Teikiame paraišką ministerijai dėl savivarčių ir aiškinamės ekskavatoriaus klausimą. Pasirodo, kad ir Vykdomasis komitetas jo neturi. Vilniaus statybos trestas ir komunalinio ūkio skyrius atsisako duoti ekskavatorių be specialaus vykdomojo komiteto sprendimo, nes ekskavatorių reikia paimti iš vieno darbo ir perkelti čia. Pagaliau IX.3. gauname pažadą, kad ekskavatorius atvyks naktį iš IX.4 į IX.5. galima bus dirbti su mašinomis. Gauname leidimą iš karinio dalinio vado ekskavatoriui ir mašinoms. IX.3 nupiauname medį, kuris kliudys toliau kasti ir žemes išvežti.

IX.4. Paaiškėjo, kad ekskavatorius dar nesuremontuotas. Atvyksta mechanikas pinigų remontui... Bet dar vis žada, kad IX.5 ryta galima bus dirbti, per dieną išsimsią iki 400 m^3 . Vadinas, per 10 dienų galima bus daugumą žemių išvežti. J.Jaskėnas sudaro sutartį su ATK dėl 4000 m^3 išvežimo.

IX.5. Dalį darbininkų permetame miško medžiagos paruošimui, nes kasti darosi vis sunkiau, o ekskavatoriaus nėra

IX.5. pažada, kad ekskavatorius bus 12 val., bet dienai įpusėjus pažadai nyksta ir ekskavatoriaus néra.

Pagaliau IX.6. apsilankius pas Karvelių (Vilniaus statybos tresto viršininkas), pasirodė, kad ekskavatorius išvažiavęs į papédę ir apie 12 val. busiąs vietoje.

Ekskavatorius į vietą atvyko IX.6. 5 val. vakaro po ilgų gedimų.

IX.7. ekskavatoriumi pradėjome kasti kareivinių kieme suverstas žemes. Jas išveža dvi mašinos. Normalesniams darbui reikėtų trečios mašinos.

IX.8. Vietoj trijų mašinų atvyksta tik viena, o kita, matyti, pasuko uždarbiauti... Ekskavatorininkas atsisako dirbti su viena mašina. Su drg. Jaskėnu einame pas direktorių, bet šis ne labai jaudinasi. Patenku pas autotransporto ministro pavaduotoją Prekšaitį. Tas žada "poputnyje mašiny" ir siunčia, pas skyriaus vedėją Gelsteiną. Šis žada... Pusiau dešimtos pradedame dirbti su dvemis mašinomis. Viso tą dieną išvežta vos apie 200 m³. Galu gale vakare mašinos susidūrė, aplankstė viena kitai sparnus...

Ekskavatorius pasiekia juodą žemę suversta XVIII a pabaigoje – XIX a pradžioje ties duobės šiaurės vakarų kampu. Čia būta akmenų grindinio panašiai kaip 1955 m atkastame šone.

IX.10. vėl sena istorija. Vietoje pradėję 8 val. su dvemis mašinomis, dirbame tik nuo 9 val. Vėl nepilnu apkrovimu su "poilsiais". Kontora žada trečią mašiną nuo 10 val, o paskui dar vėliau... Tik 10 val pasirodo trečia mašina. Į vietą iškviečiame autobusės viršininką. Dirbame pusiau normaliai ir vakare pabaigiamo išvežti pirmą 1000 m³.

Prie kasinėjimų nuo IX.1. dirbusią laborantę E. Butienėnė instituto direkcija nuima ir išsiunčia į Tešius Džiugą senkapio kasinėti, o čia žada pagalbon duoti pora studenčių ir A. Bernotaitę.

Norint išvežti prie duobės šiaurės rytų kampo suverstos žemės kalnus, atrodo, reikės nugriauti dalį kareivinių medinių sandėlių, pastatytų prie sudegusių kareivinių sienų. Gauname tam sutikimą. Tačiau sandėlių griauti nesiryžtame. IX.11. Ekskavatorius sugenda. Savivartės išvažiavo.

Visą laiką kasame siaurą juostą tarp I ir II plotų rankiniu būdu, nes ten ekskavatorių įleisti negalima. Čia pačiai pasiekiamos griuvenos. Tarp griuvenų rasta keletas pilniau išlikusių 28-29,5 cm ilgio ir 14-14,5 cm pločio bei 7,5-8 cm storio dailių geros kokybės raudonų plytų, kurios pukiniai išdegtos ir neturi pirštų griovių. Jų vienas galas vos vos įstryžas. Atrodo, kad jos naudotos lubas mūrijant šalia kryžminių plytų. Gausu čia plytų su "profiliuotu" liežuviu, kurių nemaža aptikta pernai. Jos taip pat turi klaustukus ar štampus šonuose. Rasta vienos blogos kokybės geltonos profiliuotos plytos fragmentas ir viena geras kokybės tamsiai raudona plyta su apskritu galu laiptų kolonėlei. Ji turi 29x14,5x8,5 cm dydžio.

2,4 m giliau kanalizacijos šulinio dugno griuvenos prie sienos baigiasi, eina tamsesnė sunestinė žemė, o papédėje esanti siena jau mažiau išgriuvusi, matyti, anksčiau buvo padengta žeme.

IX.13. ties absidos galu prie pat II ploto rytinio krašto atkasame 1,4x1 m dydžio akmenį. Tai stambiausias iki šiol rastas akmuo, matyti nukritęs iš kalno viršaus. Jis guli

apie 2,7 m nuo sienos ir apie 1,8 m aukščiau griuvesių.

IX.14 kasant absidos srityje, pasiekiame balto smėlio, kuris užpildo absidą, viršų.

Juosvoje žemėje virš griuvésių rasti keli žalia ~~x~~ glazūra padengti koklių fragmentai su simetriškai iš centro einančiomis gelémis. Panašūs kokliai XVII a. vartoti Varšuvėje ir kituose Lenkijos miestuose. Kartu rastas ir vieno koklio su žvynais be glazūros fragmentas.

IX.15. Oras smarkiai atšalo, po lietingos šaltos vasaros jau kvepia sniegu. Pradeda dirbtis pataisyta ekskavatorius su 3 savivartėmis.

IX.17. Iškrinta pirmi ledai ši rudenį. Ekskavatorius baigia nuimti žemių krūva ties fasadinę sieną iki blindažo grindų lygio ir pradeda žemių kasimą prie šiaurės rytų kampo. Todėl dalį darbininkų permetu prie šiaurinio duobės krašto, kad atkasti fasadinę sieną.

Kasamame plote prie sienos, tarp jos ir absidos juodoje suneštinėje žemėje. Čia rasti dar keli koklių fragmentai ir kaulinis "bilijardo" sviedinys su :: ženkliuku, susidedančiu iš 5 duobučių, fragmentų.

A. Bernotaitė pradėjo darbą prie kasinėjimų.

IX.18-19. Ekskavatorius dirba prie duobės šiaurės rytų kampo, o darbininkai prie fasadinės sienos ir absidos. Ekskavatorius galu gale išverčia medžio kelmą. Medis augęs beveik ant plytų griuvenų.

Atkasant fasado šiaurės vakarų kampą, randame daug raudonų plytų griuvenų. Tarp jų apstu plytų su pirštu įrežtais ženklais daugiausia kryžiumi. Rasta profiliuotos plytos gabalas su įrežta saulute ir viena su įrežta pasaga.

Prie absidos tarp suneštinės žemės rasta nedidelių įvirtusių sienų luitų.

IX.20. Ekskavatorius slenka tarp rytinio duobės krašto ir sudegusių kareivinių sienų, išvežame 1955 ir 1956 m suverstas žemes, o taip pat ploto I duobėje suverstas žemes. Kovai su dezertyruojančiais šoferiais teko iškvesti dar sykių autobazės direktorių.

Ir toliau kasame absidos ir fasado srityje.

IX.21. Ekskavatorių permetame prie šiaurės vakarų kampo, kad nuimti dalį krūvos esančios tarp atkastų griuvėsių ir stovinčių kareivinių pastatų. Tačiau čia, nuémus smėlio sluoksnį ir dalį juodos žemės, tarp griuvenų aukštai pasirodė krosnies liekanos. Ji mūryta iš įvairių plytų ir, atrodo, yra velyva. Tačiau darbą ekskavatoriumi tenka sustabdyti, nes virsdamos žemės gali sunaikinti tos krosnies liekanas, dar jų neištyrus. Todėl IX.21 d. 17 val. baigiamo pirmąjį žemių išvežimo etapą. Išvežta apie 3800 m³ žemių ir griuvenų. Institutui kainavo šis išvežimas arti 30.000 rbl.

IX.22-25. tenka paskirti kasamo ploto sutvarkymui, išlyginimui, išnešimui buldozerio suverstų žemių, atkasame jau anksčiau atidengtų griuvesių dalį, kurį buvo pakraščiai užbirėjusi vėl žemėmis. Išlyginame paviršių ties bažnyčios fasadu ir virš rytinės bažnyčios dalies. Čia žemė juoda, tam-si, gausu akmenų. Tarp akmenų yra ir nedidelė akmenų mūro luitai - tai yra po kelis akmenis sujungtus kalkėmis.

Prie papédėje stovinčios sienos plotų I ir II riboje tarp tamsios žemės pasirodo suvirtę plytos, molis vazono formos koklių gabalai. Matyti, pasiekiami kita 1955 m atkastos krosnies kraštą. Tačiau krosnį kol kas paliekame nekasta.

Prie pat sienos kalno papédėje prie II ploto rytinio krašto rasta pusantro akmeninio patrankos sviedinio. Prie fasadinės sienos ir kriptos rytinės sienos susikirtimo rasta dar viena plyta apvaliu galu iš laiptų narvelio kolonélės.

IX.26. Baigiamo kasinéjimą ploto tvarkymą po technikos išvažiavimo. Užtveriame dalį tvoros nuo kareivinių. Kasant duobes stulpams paaiškėja, kad kieme visur eina kietas griuve-nų sluoksnis. Įdomu, kad prie papédėje stovinčio kareivinių pastato kampo, kasant duobę, rasta tokia pat keramika, kaip ploto II viršutiniuose sluoksniuose bei ties bažnyčios pietvakarių kraštu.

Atvalius rytinę rūsio – kriptos sieną, krinta akysna, kad arčiau jos susikirtimo su fasadine siena iš rytų pusės plytos krautos ne lygiagrečiai ar~~statmenai~~ sienos kraštams, bet įstryžai. Tarsi čia būtų kokie nors laiptai, eina gražtu kaip būna bokštuose.

IX.27 – X.2. pagrindinis dėmesys skiriamas fasadi-nės sienos atkasimui ir kiemo prie fasado tyrimui. X.2. kasinéjimuose atsilankė Istorijos instituto direktoriaus pavadutojas P.Kulikauskas ir buhalteris S.Bagdzevičius ir pranešė, kad neetatinio fondo lėšų daugiau neįmanoma gauti. Todėl ryt (X.3.) kasinéjimus reikia nutraukti. Spalio 3 d. baigta išlyginti kasamasis plotas prie fasado, užpiltas šur-fas tarp bažnyčios ir kalno papédėje esančios sienos, kuris buvo iškastas pamatų ištyrimui, supilta duobės pakraščiais nedidelis pylimėlis, kad po lietaus vanduo iš kiemo netekėtų į duobę ir tuo kasinéjimai baigtų.

medžiagomis, rastų pergabenimu iš lentpiūvės, toliu ir kt., kad pastatyti virš griuvėsių stoginę žiemai. Darbai užsitęsė.⁹ Tuo tarpu rugsėjo 28 d. vakarą émė šalti, kilo pūga, viská užverté sniegas. Stoginė buvo baigta statyti jau apsnigus XI.2 d.

Tokiu būdu šiemet nepavyko atkasti visų pastato griuvėsių ir galutinai įsitikinti, ar čia iš tikrujų turime reikalo su šv. Onos – Barboros bažnyčios liekanomis. Iš atkasto-sios dalies gaunasi sekantis vaizdas.

Buvęs pastatas turėjo apie 15 m. ilgio. Jo pietryčių galas apskritas, tačiau viduryje ir dešinėje pusėje šone turi laiptuotas ataugas. Jei kokia atauga buvo ir šiaurės rytų pakraštyje, tai pastatas kiek priminė plane kryžiu. Manome, kad atkasta tik vakarinė pusė. Jei pastatas visai simetriškas, tai jis turėtų apie 14 m pločio. Akysna krinta milžiniškas absidinės dalies dydis – ji užima apie pusę pastato ilgio ir didelis sienų storis.

Absida, kaip jau minėta, užpildyta baltu nejudintu sméliu su ryškiais horizontaliais priemolio sluoksneliais. Smélis iškyla aukšciau likusio sienų aukščio. Susidaro įspūdis, kad jis éjo iki skliautų, ir skliautai absidoje remési tiesiog į smélį.

Absidą nuo rūsio – kriptos skyré plona palyginti plytų siena. Ji turi apie 70 cm. storio. Tačiau išlikusi tik 50 cm aukščio. Mūryta 30x14x7 cm, 31x14x7,5 cm. Ties viduriu jos yra durų anga kuri veda iš rūsio į absidą, kurioje jokių patalpų nebuvo. Kam šios durys? Jos iš rūsio pusės platesnės (1,08 m), o iš absidos pusės siauresnės (1m.) Vidutiniškas durų angos plotis 1 m. Dar už šios sienos jau

absidos dalyje pagal išorine sieną dar éjë skliautai, nes išlikusi prie pamatų sienos primūryta skliautų atrama.

2,18 m ilgio ir 1 m pločio skliautų plytos čia išluptos. Tokliau, arčiau rytinio galo absidos pamatai iš vidaus mūryti akmenimis.

Atkastoji rūsio patalpa, matuojant nuo sienos iki sienos turi 4,9 m ilgio. Tačiau pagal pietryčių sieną (absidię) yra 35 cm pločio karnizas. Toks pat karnizas prie grindų buvës ir pagal fasadinę (šiaurės vakarų) sieną iš vidaus.

Asla išplūkta moliu. Rūsio vakariné dalis neatkasta, nes ten esančios griuvenos prilaiko nuo vakarinės sienos atplyšusius skliautus. Rūsyje griuvenos smulkesnės negu aukštessniuose sluoksniuose. 93 cm storio smulkių griuvenų sluoksnis eina po skliautais, po juo išsiskiria 20 cm storio stambesnių griuvenų sluoksnis, o po juo virš aslos eina apie 60 cm storio smulkių griuvenų sluoksnis. Jি sudaro jau beveik vien kalkės ir žvyras.

Išilgai rūsių eina piliorių eilė. Jų buvę 3, visi keturkampiai. Jie pastatyti eile kairėje durų pusėje, einant nuo durų fasadinėje sienoje į absidą. Jie nuo šiaurės rytų (šoninės) sienos stovėję 1,05-1,07 m atstume ir nuo galinių sienų 70 cm atstume. Vidurinis piliorius stovėjęs 90 cm nuotolyje nuo kraštinių. Visi trys piloriai keturkampiai 30x30 cm dydžio. Juos sudaro dvi viena šalia kitos padėtos plytos, viršuje jų dėtos kitos dvi plytos kryžmai. Arčiausiai fasadinės sienos buvusio piloriaus likučiai blogiausiai išlikę. Reikia galvoti, kad dešinėje durų angos pusėje yra kitos tokiai piliorių eilės liekanos. Tačiau jas dar dengia griuvenos.

Tarp trečiojo piloriaus liekanų ir absidinės sienos rasta karsto liekanos. Karstas guli pietvakarių kryptimo 245° kampu. Jis guli arčiau piloriaus, toliau nuo sienos ir ne visai lygiagrečiai jai, matyti, norint labiau išlaikyti vakarų kryptį. Atidengtos karsto dalies ilgis 1,58 m. Jo plotis rytiniamė gale 37 cm,, vakariniamė gale 42 cm. Vakarinis galas toliau paeina dar po griuvenomis. Lentų storis 1-2 cm. Fasadinė (šiaurės vakarų) rūsio siena ties durimis išlikusi 1,16 m aukščio (matujant nuo karnizo prie aslos), tai yra per 11 plytų storį, Šios sienos plytos $32 \times 16,5 \times 8$, $30 \times 16 \times 8$ cm. Atrodo, kad ji perstatant viduje dar naujai apmūryta.

Šiaurės rytų siena, kurią laikome sieną skiriančią nuo kitos kriptos, atsidengė tik dalinai. Ji labai blogai išlikusi. Pietryčių galas nugriautas iki pamatų. Tik arčiau fasadinės sienos geriau išlikusi. Mūryta iš plytų ir stambių akmenų. Kreipia dėmesį jos storis. Jis turi būti arti 3 m. Po ja iš kriptos šiaurės rytų kampo eina kažkokia anga, o prie jos susikirtimo su fasadine sieną pastebimos iš rytų pusės įstryžai kranto plytos, tarsi laptų narvelio žymės.

Fasadinė sieną stovi 15 m nuo papédé je esančios sienos iš šiaure. Ji eina iš šiaurės rytų iš pietvakarių, tai yra ne lygiagrečiai, o įstryžai papédę stiprinančiai sienai.

Kasamo ploto šiaurės vakarų kampe, 3,75 m nuo durų angos iš dešinė, prie fasadinės sienos iš išorės primūryta iš plytų statyta sieną. Ji eina iš toliau iš šiaurės vakarus 300° kryptimi ir turi daugiau kaip 1,8 m storio. Viršus nugriautas lygiai horizontaliai ir užversta tamsiai raudonų plytų griuvenomis. Ji mūryta iš plytų $31 \times 14 \times 7,8$ cm, $30 \times 13 \times 7,5$ cm

ir panašaus dydžio kraunant jas gotikai būdinga tvarka. Plytų spalva taip pat įvairi. 90 cm nuo fasadinės sienos joje išmūryta žema - ištęsta arka, turinti virš 3,5 m pločio. Tačiau ji pilnai neatkasta. Arba mūryta netvarkingai. Susidaro įspūdis, kad tai pamatų arka. Iš viso atidengta tik šios sienos šiaurės rytų kraštas 7,4 m ilgio. Ji tėsiasi dar toliau į šiaurę. Išlikusios sienos dalies aukštis 58 cm aukšciau vadinanmosios bažnyčios fasadinės sienos pamatų karnyzo. Jei sienos viršus užpiltas raudonų profiliuotų plytų skalda, tai giliau eina pilkšvas smėlis. Smėlio sluoksnio paviršius einant nuo sienos į rytus pamažu leidžiasi žemyn. Ir jei virš sienos šiaurinio galo raudonų plytų skaldos sluoksnis turi 35-38 cm storio, tai apie 1 m į rytus nuo jos skiekia jau apie 60 cm. Bendrai ši raudonų plytų skalda randama visame plote į šiaurę - šiaurės vakarus nuo bažnyčios fasado šiaurės vakarų galo.

Tarp šių griuvenų 1,64 m nuo sienos į rytus ir 3,3 m nuo fasadinės sienos į šiaurę rastas dar vienas blokas. Jis guli virš 13 cm storio molio ir žvyro sluoksnelio horizontalejoje padėtyje, užverstas raudonų plytų skalda. Blokas kampinis, 57x40 cm dydžio. Paviršių, ant kurio jis guli, tenka laikyti bažnyčios griovimo meto paviršiumi, o taip pat spėti, kad skalda yra iš bažnyčios fasado plytų.

10,3 m nuo prie fasado šiaurės vakarų kampo primūrytos sienos atrasta liekanos kitos fasadinei sienai statmenos sienos ir einančios lygiagrečiai pirmajai. Tačiau šios sienos atkasta tik dalis. Ji mūryta iš akmenų, stora ir ne pri-statyta prie fasadinės, bet statyta kartu su ja. Jos atkasta tik 1,8 m ilgio šiaurės vakarų kraštas. Tačiau plotis - sto-

ris virš 3 m. Pagal jos vakarinį kraštą 35 cm žemiau išlikusio aukščio, eina dar 26 cm pločio karnizas. Vadinas, giliau sieną dar storesnė. Šios sienos ir bažnyčios fasadinės sienos susikirtime randame dar 1x1 m dydžio mūro gabala, kurio paviršius pamažu leidžiasi tolstant nuo fasadinės sienos ir sudaro skliauto atramos įspūdį. Kas tai per sieną ir kam reikalingas šis priestatėlis, šiemet nepasisekė išaiškinti. Norint nustatyti, kiek giliai eina jų liekanos sienų susikirtime iškastas $2,75 \times 2$ m dydžio šurfas iki 1,12 m gylio. Tačiau kasinėjimus teko nutraukti pamatų gylio nenustačius.

Vakariniame šio šurfo kampe vėl rasta kažkokio primityvaus mūro iš akmenų ir plytgalių kraštas. I jį iš pietryčių remiasi tamšesnės žemės plėmas. Šis mūro kraštas yra 1,75 m nuotolyje nuo fasadinės sienos, o jo viršus kiek žemesnis už fasadinės sienos pamatų lygi. Atrodo, kad tai liekanos kažkokio ankstyvesnio pastato.

Padarius piūvį tamšesnės démės tarp fasadinės sienos ir šio neaiškaus seno mūro krašto, paaiškėjo, kad čia likę seni nesunaikinti sluoksniai, persisunkę degésiais. Jie leidžiasi pamažu žemyn einantį siaurės vakarus ir remiasi į neaiškaus mūro kraštą. Susidaro įspūdis, kad čia liekanos kadaise iki šios vietas éjusio Pilies kalno šlaity. Pagal fasadinės sienas pamatus žymu pamatams kasto griovio žymės. Griovys kasant gilyn siaurėja. Viršuje, ties pamatų pradžia, jis turi 34 cm pločio, o 1,1 m gilumoje - vos 10 cm.

Čia gautas sekantis profilis: Viršuje eina pilkšvo smėlio sluoksnis. Po juo vos žymus kalkių ir žvyro sluoksnelis, susidaręs tur būt bažnyčios statybos metu. Giliau eina

22 cm storio su degēsiais sumaišytos tamsios žemės sluoksnis. Čia randami smulkūs puodų šukiu gabalėliai, apdegusių akmenų gabaliukai. Dar giliau eina vėl apie 10 cm storio šviesesnio smėlio tarpusluoksnis, kuris plonėja einant tolyn nuo bažnyčios sienos. Po juo seka 15 cm storio pilkšvos žemės sluoksnis, kurio paviršius gana lygus, o žemutinis kraštas leidžiasi žemyn ir ties senuoju mūru pasiekia apie 40 cm. Giliau jau eina molis su smėliu. Atrodo, kad tai naturalus sluoksnis. Visus šiuos sluoksnius ir kerta bažnyčios fasadinės sienos pamatams iškastas griovys.

Bažnyčios fasadinės sienos šiaurės vakarų kampe išlikęs iš plytų mūrytas 2,45 m storio sienos. Jo plotis iš fasado pusės - 2 m., o aukštis virš žėjimo į rūsius skliauto 51 cm. Jis mūrytas daugiausiai iš gelsvų pirštuotų plytų 28x13,5 x6,5 cm. Bet yra ir plytų 8,5 - 9 cm storio.

Fasade dešinėje žėjimo pusėje išlikę dailiai apmūryto žėjimo arkos šonas ir dalis skliautų. Jis turi 45 cm pločio, tai yra per pusantros plytos ilgį. Mūryta 29-30 cm ilgio ir 7 cm storio gelsvomis plytomis. Visas apmūrijimo lankas iškišęs iš sienos 3-4 cm. Iš išorės šis arkos lankas kampuotas, turi nedideles ataugas. 1,6 m. nuo durų angos į dešinę atsiskiria maždaug 3 cm pločio karnizas, kuris turbūt žymi fasadinių sienos pradžią. Žemiau karnizo prie vakarinio kampo sienę atkasta tik iki 50 cm gylio. Giliau siena irgi dailiai mūryta, bet paviršiun išlenda pora akmenų. Jie gana plokšti. Vienas akmuo matosi beveik prie abiejų sienų susikirtimo kampo, o kitas apie 80 cm nuo jo į šiaurės rytus. Jis turi apie 50 cm ilgio ir 30 cm pločio. Plytos fasadinėje sienoje taip pat

sudėtos gotikai būdinga tvarka. Fasadinė siena eina 30° kampu šiaurės rytų kryptimi.

Atidengus dalį durų angos, aiškėja kad ji yra perstatyta, žymiai susiaurinant ankstyvesnį arkos pavidalo jėjimą. Susiaurinta gana primityviai – išmūrijant apie 70-80 cm atstume nuo buvusios sienos naują sieną vienos dviejų plytų storio, paliekant tarp senosios durų angos ir naujosios gana žymų tuščią plyšt. Tuo pačiu metu ties susiaurintu jėjimu primūrytas iš įvairių plytų netvarkingas 2,67 m ilgio ir 1,88 m pločio priestatas. Jo vakarinės sienelės storis apie 40 cm, kitų dviejų sienelių pastebimos tik žymės. Susiaurinta durų anga liko 1,5 m pločio. Jos vakarinis šonas išlikęs iki skliautų pradžios. Išlikusi šioje sienelėje 26 cm pločio ir 60 cm aukščio bei 34 cm gylio niša žibintui. Jos šonų aukštis per 3 plytų storį, tai yra 35 cm, o viršų – skliautą ar stogelį sudaro dvi smailiu kampu suremtos plytos. Šiam naujų sienelių jėjime mūrijimui panaudota 30 cm ilgio ir 8cm storio plytos. Kairioji – rytinė sienelė durųangoje labiau išgriauta. Išlikusi tik dalis 34 cm pločio nišos. Išlikusios nišos dalies aukštis 42 cm, gylis – 23 cm. Jos skliautų – stogelio jau nėra. Tarp šios sienelės jėjime ir pačios fasadinės sienos likęs 40 cm pločio plyšys užpildytas griuvenomis. Jėjimą susiaurinančios sienelės storis 55 cm. Tuo būdu iš kairės pusės jėjimas susiaurintas beveik visu metru.

Tiriant priestato likučius ties jėjimu, jo rytinės sienos liekanose rasti įmūryto ar nišoje palaidoto žmogaus griauciai. Jie gulėjo galva į šiaurę – šiaurės vakarus 300° kryptimi. Stuburas kiek išlenktas, o mirusiojo rankos ištisitos pagal šonus ir sudėtos dubens srityje. Kojų kaulai neiš-

likę, matyti sunaikinti ardant pastatą. Likęs tik dešinės kojos šlaunikaulis. Išlikusios griaučių dalies ilgis 1,32 m ilgio. Pečių plotis 36 cm. Ties kaukole ir į kairę nuo dubens kaulų rasta surudyjusių kaltinių vinių su nežymiomis medžio liekanomis. Todėl atrodytų kad mirusysis buvo palaidotas karste. Po griaučiais matosi plytos, o žemiau dišinėje jopeties dar kita kaukolė tarp plytų ir kalkių. Griaučių atstumas nuo priestato šiaurės vakarų sienos yra 1 m ir nuo pastato šiaurės vakarų galio kaukolė yra 86 cm atstume. Į vakarus nuo griaučių, tai yra jau priestatėlio viduje rasti kaž koksio gyvulio kaulai. Jie turbūt bus čia patekę vėliau, jau pastatą nugriovus. Dar vienos kaukolės dalis matosi šiaurės vakarų sienoje.

Atrodo, kad šis priestatėlis ties durimis yra padarytas laiptams nusileisti į kriptą, o čia palaidoti mirusieji bažnyčios perstatymo metu surinkti šioji kriptoje. Tačiau kiek ši mintis teisinga, turės parodyti jau tolimesni kasinėjimai.

Kiek žemiau fasadinės sienos karnizo prie šio priestato atsidengė 23-24 cm pločio kalkių sluoksnelis. Iš šio sluoksnelio 1,29 m nuo fasadinės sienos iš po priestato sienelės ir matosi trečia jau minėta kaukolė. Po ja eina jau su degésiais maišytos žemės plėmas, kuris plečiasi į vakarus nuo priestato, apie 1,9 m, bet fasado nesiekia. Po 30 cm storio šiuo sluoksniu giliau eina smėlis.

Už jėjimo einant toliau į šiaurės rytus fasadinė siena išlikusi daug blogiau. Likę tik jos pamatai nuo karnizo. Ji turi 2,95 m storio ir žymia dalimi mūryta iš kalkių ir

akmenų, kai tur būt aukščiau éjo iš plytų mūryta siena ir 1666 m buvo nugriauta. Neišlikę čia ir senojo jéjimo arkos apmūrijimo, matosi tik skliautų plytų atrama. Fasade pamatų viršuje įmūryti protarpiais paviršiun išlenda 6 nedideli akmenys.

Ant fasadinės sienos ir kriptas skiriančios sienos susidurimo stovėjës iš plytų mūrytas keturkampis 60x60 cm dydžio tuščiaviduris piliorius ar kažkas panašaus. Tačiau išlikës tik jo šiaurés rytų kampus. Čia pat rastas ir nedidelis lietinio karnizo fragmentas.

Konstatuota, kad fasadinė siena eina toliau iš šiaurës rytus, sudegusių kareivinių link. Tačiau toliau ji liko neatkasta, dël lëšų trukumo nutraukus darbus.

Prie II ploto rytinio krašto iškasus šurfę - bažnyčios ir šlaitų stiprinančios sienos pamatams ištirti, nustatyta, kad šlaitus stiprinančios sienos pamatai iš stambių akmenų gilyn eina tik apie 70 cm. Tuo tarpu bažnyčios sienos pamatai šioje vietoje mūryti iš plytų 70 cm gilumoje jie dar paplatëja apie 20 cm ir eina iš viso iki 1,2 m gylik

3. R a d i n i a i

Stambiausi radiniu yra atkastieji šv. Onos -Barboros bažnyčios likučiai ir kitų prie jos pristatyty^{pastaby} liekanos. Tačiau atkasant šias liekanas, surinkta ir įvairių kitų liekanų. Jas daugiausia sudaro įvairios statybinės liekanos - blokai ir plytos. Tuo tarpu kiti radiniai, kaip akmeniniai ar metaliniai sviediniai, molinės pypkës koklių fragmentai ir kt. žymiai neskaitlingesni.

a) Lietiniai blokai. Tebéra dar nei chemiškai nei technologiniu atžvilgiu netyrinėti. Atrodo, kad jie atlie-dinti iš kalkių skiedinio su žvyru. Kaip taisyklė turi pro-filiuotą vieną šoną, kampiniai - kampą. Vienintelis žemutiniame sluoksnyje rastas arkos fragmentas turi abu profiliuo-tus šonus ir viršų. Profiliauvimas gana įvairus. Daugiausiai, randami blokai su laiptuotu pakraščiu. Tik apatinis laipte-lis būna apskritas. Nemaža grupė yra su iškiliu voleliu pro-filiuotame pakraštyje. Storiausi blokai turi pusapvalį gilų griovį maždaug ties profiliuoto krašto viduriu. Randame ir visai keturkampių stačiais šonais blokų, arba plokšcių su vienu plonėjančiu šonu, su nedideliu grioveliu bloko pakraš-tyje iš viršaus ir panašiai. Be to, dalis blokų skirti tie-sioms linijoms, tiesioms sienoms ir statiems kampams aprē-minti, o dalis stambiam apskritimui, panašiai kaip atkasto-sios bažnyčios absida. Sprendžiant iš jų formos, dalis nau-dota pastato išorei, o dalis jo vidui papuošti.

Blokų dydis labai įvairus. Kaip jau minėta, jų ilg-gis siekia nuo 30-40 cm iki 1,3 m. Taip pat svyruoja ir plotis. Kai kurių blokų plotis pasiekia 70 cm. Storis irgi nevienodas. Jis svyruoja nuo 15-16 cm iki 30 cm. Ploniausi būna mažiau profiliuotais, dar labiau plonėjančiais kraš-tais. Kai storiausi blokai yra su pusapvale gilia išima pro-filiuotame šonė.

Atkreipia dėmesį dar sekantios jų gamybos savybės. Pirmiausia, kad gamybai naudota šviesesnis ir tamsesnis skiedinys, su smulkesniu ir stambesniu žvyru skiedinys. Su smulkiau žvyru ar tiesiog smėliu paruošta skiedinys buvo ,

naudojamas smulkesniems blokams, ypač jų profiliuotiemis šonams. Tuo tarpu šonai kurie įmūrijami į sieną yra labai grubūs, šiurkštūs iš skiedinio su gana stambiais akmenukais. Todėl blokai turėjo gerai susirišti su mūrijama siena.

Pagaliau kai kurie blokai vienoje plačioje pusėje turi skyles ir plačius plokščius griovelius paliktus, matyti, specialiai geležiniams ankeriams. Tuo būdu juos mūrijant į sieną ne visada buvo tenkinamasi vien surišimu kalkėmis. Taigi, stengtasi statyti ypatingai stipriai.

Šių blokų grupavimas ir tyrimas turi vykti toliau. Reikytu nustatyti kur ir kokių būdu jie buvo gaminami, kas buvo tie gamintojai. Rašytinės žinios apie juos nekalba. Kol kas galima tik nurodyti, kad Rusijoje tokie blokai nežinomi. A.V.Konorovas straipsnyje "Iš plytų istorijos Rusijoje XI-XX a." nurodo, kad Rytų Europos lygumoje iki XIX a. galo vieninteliu dirbtiniu akmeniu buvo molinės plytos (žr. TIEET, 7 t, 185 psl., M. 1956).

b) Plytos. Kaip ir praėjusiais metais kasinėjimų metu rasta beveik išimtinai tik sudaužytų plytų gabalai – plytgaliai. Sveikų plytų beveik visai nėra. Visas plytas galime grupperoti į paprastas keturkampes plytas su išilginiais pirštų grioviais ir profiliuotas arba figūrines plytas, beveik visada be pirštų griovių.

Daugumas profiliuotų plytų yra iš gero raudono puikiai išdegto molio. Vienintelis gelsvos spalvos molinės profiliuotos plytos fragmentas rastas IX. **11.** prie papėdė atiprinančios sienos, prie I ploto ribos. Ji turi viena puslankiu užbaigtą kampą su nedidelėmis įkarpelėmis. Plytos dydį ir net storį tiksliau nustatyti neįmanoma. Jos plotis maždaug 13,5 cm.

Daugumas geros kokybės raudonų profiliuotų plynų yra su "liežuviais" ir su platesniu profiliuotu pagrindu ar šonus. Jos gausiai buvo randamos jau praėjusiais metais. Nei savo dydžiu nei kitomis savybėmis nesiskiria nuo praėjusiais metais rastų. Todėl smulkiau jas aprašinéti nėra tikslø. Galima tik nurodyti, kad 1956 m. daugiau rasta jų stambių fragmentų, beveik sveikų plynų su ženklais. Plynų su liežuviais keturkampės dalys gana įvairaus dydžio. Jų dydis 21x7,5 cm, 23,4x9x7,5 cm, 23,4x8x8,5 cm ir panašiai.

Rasta ir šiemet pavieniai fragmentai plynų su įstryžai nupiautu kampu ir voletliu. Tai plynos ypač gausiai naujotos Trakų salos pilyje.

Rasta plynų apvaliai galais laiptų kolonēlei. Vienos iš jų turi išilginius pirštų griovius, kitos be jų. Dydis taip pat įvairus. Taip, storis svyruoja nuo 8 cm iki 9 cm; ilgis apie 30 cm ir plotis 13,5-15 cm. Rasti keli pavieniai plynų fragmentai su nupiautais kampais. Jos naudojamos laiptų narvelių luboms. Jų storis apie 9 cm ir plotis 15 cm. Sveikų tokį plyną nerasta ir ilgis nenustatytas.

Rasta keletas fragmentų plynų 14,5 cm pločio ir 8,5 cm storio, kurių viename gale paliekamas status kampus ir 6 cm pločio atauga, o toliau kitas kapas nupiautas lenkta linija, o taip pat keletas nedidelių fragmentų plynų profiliuotais sunkiais aprašomais galais. Jų plotis 11-13 cm, o storis 8-8,5 cm. Gale paprastai būna iškilas pusapvalis voletlis viename kampe ir nuo jo į šoną eina laipteliai, arba voletlis patraukiamas labiau į vidurį ir laipteliai duodami iš abiejų pusiu.

Iš naujų šiemet surastų plynų daugiausia dėmesį patraukia stambios kryžminės plynos, kurių fragmentų gausu žemutiniuose griuvenų sluoksniuose. Daugiausia rasti smulkūs fragmentai, nerasta nė vienos sveikos tokios plynos. Šios plynos visos padarytos iš gero rūpestingai paruošto raudono molio, gerai išdegtos, be ženklų, be pirštų griovių. Bendras jų ilgis apie 36 cm. Jų profiliuotos dalies ilgis 14,5-17 cm, o plotis ties kryžma 21-25 cm. Keturkampė plynos uodega nuo kryžmos einant tollyn platėja ir turi apie 21-22 cm ilgio. Jei jos storis ties kryžma yra 14,5x11,5 cm tai prie galos siekia iki 24x11x5 cm. Tai pačios stambiausios ir storiausios plynos ligi šiol surastos žemosios pilies teritorijoje.

Be to, šiemet surastos dar dvi naujos profiliuotų plynų formos. Viena iš jų yra 24,5 cm ilgio ir 8,5 cm storio, turi vieną kraštą visai lygą, o kitą profiliuota. Pradžioje paliekamas 6 cm ilgio ir tokio pat pločio galas. To to plynata praplatinama 6 cm, duodamas volelis, nedidelė įkarpa ir maždaug 9 cm ilgio dailiai išlenktas lankas, už kurio sekā plynatos kampe esąs volelis, kiek stambesnis negu pirmasis. Todėl plynata padėta ant lygaus šono kiek primena balną. Ji turi ir skersinius pirštų griovius. Rastas tik vienas toks egzempliorius.

Kita plynata išsiskiria savo forma. Ji yra beveik trikampė tik jo įstryžainė ne tiesi o profiliuota. Plynatos statūs kraštai 14 ir 15 cm ilgio. Įstryžinės pradžioje yra nedidelis volelis, po to eina gili lanku einanti įkarpa ir vėl volelis. Dėl gilio lanku einančios įkarpos jie kiek primena L. Plynatos storis 7,5 cm. Rasta dvi tokios plynatos.

Abi aplipę iš visų pusų kalkėmis, vadinasi naudotos mūriju-mui kaip paprastos keturkampės plytos.

Šiai grupei tenka skirti ir keturkampes plytas rasta tarp I ir II ploto, žemiau kanalizacijos šulinio. Jos turi 28-29,5 cm ilgio ir 14,- 14,5 cm pločio bei 7,5- 8 cm storio. Padarytos taip pat iš gero raudono molio, puikiai išdegtos. Jos nėra visai stačiakampės, bet turi vieną kiek įstryžai nupiautą galą. Atrodo, kad šios plytos buvo naudojamos kryžminėmis plytoms įtvirtinti. Jas prie profiliuotų plytų verčia skirti ir tas faktas, kad rasta tokiu plynų fragmentu - galų su ženklais, kaip ir figūrinių profiliuotų plynų. Vienos plytos plačiojoje pusėje kampe įrežtas klaustuko formos ženklas.

Išsiskiria iš kitų ir plytos fragmentas, priklausas 14 cm pločio ir 7,5 cm storio plytai, su pusapvaliu 3x3 cm dydžio grioveliu pagal vieną plytos šoną ir galą. Jis eina pačia briauna.

Rasta ir grindų plynų fragmentų. Iš vieno didesnio fragmento paaiškėjo, kad tai gana didelės beveik kvadratinės formos raudono molio plytos 25x24 cm dydžio ir 2,8 cm storio. Jų rasta prie bažnyčios fasado tarp griuvenų. Galimas dalykas, kad tokiomis plytomis buvo išgrįsta ši bažnyčia.

Šiemet rasta žymiai daugiau plynų su ženklais. Jų skaičius žymiai pasipildė. Galime nurodyti sekančias dvi grupes ženklių, kaip ir praėjusiais metais - įrežti ir įmušti štampu. Ir vieni ir kiti ženkliai dedami tik plačiojoje plytos pusėje, dar plytai neišdžiuvus.

Žinomi sekantys įrežtų ženklių variantai:

- 1) Klaustuko arba atvirkščios S raidės formos ženklas (2). Jis gausiausiai aptinkamas ir ypatingai būdingas plytoms su profiliuotu liežuviu.
- 2) Zigzaginė linija įrežiama plytų profiliuotu galu šone (~~~)
- 3) Pirštu įrežiamas paprastas "katalikiškas" kryžius daugiausia būdingas plytoms su "liežuviu". (†)
- 4) "Pravoslaviškas" kryžius, t.y. kryžius su antru įstryžu skersiniu, taip pat įrežtas pirštu, rastas ant vienos plytos su profiliuotu liežuviu. (✗)
- 5) Dvigubas kryžius taip pat rastas ant kelių plytų su "liežuviu". Ženklo ilgis 17 cm, kryžmos arti galų (++)
- 6) Pasaga - lankas rastas įrežtas vienoje plytos su "liežuviu" pusėje, kai kitaip pusėje buvęs klaustukas (○)
- 7) Pentinai rasti įrežtas vienos geros kokybės virš 25 cm ilgio plytos pačiojoje pusėje. Plytos plotis 14,8 cm ir storis 8,5 cm. Pentinus sudaro lankelis 7 cm pločio ir 6 cm aukščio. Jo viršuje įrežta kryžiaus formos ataugėlė 2,5 cm pločio. Kitos panašaus dydžio plytos su tokiu ženklu rastas tik fragmentas (†)
- 8) Žvaigždutės formos ženklas sudarytas ši kelių įrežtų susikertančių linijų aptiktas ant keturių plytų fragmentų. Šis ženklas būdingas plytoms su "liežuviu" ir plytoms su vienu profiliuotu šonu. (※)
- 9) Dvišakis, primenąs Y raidę įrežiamas plytose su liežuviu arba su profiliuotu galu (Y)
- 10) Neaiškios formos padrikos įrežtos linijos daugiausiai plytų su "liežuviu" šonuose. [Štampu įmūšti ženklai sekantys:

1) Apskritimas su nedidele spraga - "įėjimu", įspaus tas į plytos šoną tuščiavidure lazdele. Tai dažniausiai aptinkamas ženklas ant plytų su "liežuviu", dažnai vienoje pusėje randame atvirkščia S, o kitoje 1-3 tokius štampus.
Apskritimo skersmuo 1,8-2 cm. (O)

2) Antrą gausumu grupę sudaro apskritimas su keturkampiu iškilu kryžiumi viduryje. Jis maždaug tokio pat skersmens - apie 2 cm., bet aptinkami ir mažesni - iki 1,2 cm štampai su kryžiumi arba ovalinės formos. Tokių štampų taip pat įmušama vienas, du ar trys. Rastas vienas toks štampas apvestas aplink įrežtą linija. Ženklai įmušami ne visai tiesia eile arba sudarant iš jų trikampį. (⊕)

3) Ovalas su trišakiu - tridančiu viduryje aplink tariant poros fragmentų. Ovalo dydis 2x1,6 cm arba 2,1x2 cm. Tridantis iškilas panašiai kaip ir kryžius. (V)

4) Rasta viena plyta su profiliuotu liežuviu 8,1x7,2 cm dydžio piūvyje. Vienoje jos pusėje ties liežuvio pradžia įmušti du 3 cm skersmens štampai 1 cm atstume vienas nuo kito. Štampą sudaro krýžius sudarytas iš dviejų iškilų lygiagrečių linijų susikertančių su kitomis dviem lygiagretėmis linijomis. Gaunasi dijezā primenantis ženklas. Tačiau susikertančių linijų galai dar sujungiami, (X) Gaunasi rate kvadratas su besikertančiomis įstryžainių poromis.

5) Rastas plytos fragmentas 7,3x8,2 cm storio, priklausas matyti plytai su "liežuviu", su 2 cm skersmens štampu, kurį sudaro apskritime esąs tridantis su žemyn einančiomis ataugomis. (Y)

6) Rastas vienas fragmentas plytos su 1,7x1,3 cm

dydžio štampu, kurį sudaro skersinis iš dvi dalis padalintas ovalas. Vienoje ovalo pusėje yra zigzaginė linija, o kitoje dvi ataugos su skersiniu.

7) Rasti keli nedideli plytų fragmentai su įmuštais kvadratiniais $1,6 \times 1,6$ dydžio štampais su kryžiumi viduryje. Todėl šis štampas tiesiog primena pirkios langelį.

8) Viena profiliuota plyta su "liežuviu", turinti $7,5 \times 8$ cm storio ir viename šone įrežtą atvirkščią S, kitame šone turi prie galio du įmuštus keturkampius $2 \times 2,2$ cm dydžio štampas. Štampus sudaro ištisas smulkus tinklas.

Likusius ženklus sudaro neaiškios formos štampai, kaip įmuštos trikampės duobutės ir panašiai.

Po 1956 m kasinėjimų lieka sena taisyklė, kad ženklai būdingi tik geros kokybės profiliuotoms (figūrinėms) plytomis ir dedami plačiojoje plytos pusėje. Plytos su pirštų išilginiaisiais grioviais ženklų neturi.

Įrežtiems ženklams savo technika artimiausi yra Gardino XIV a pabaigos – XV a pradžios plytų ženklai. Tik Gardine jie įrežiami siaurame plytos šone ir yra daug žiems padriskesni, negu Vilniuje. Štampu įrežtiems ženklams artimiausia analogija yra XII a vidurio Smolensko pastatų plytose randami ženklai, taip pat įrežti plačiojoje plytos pusėje. Ten randame kai kuriuos visai panašius ir formos ir dydžio atžvilgiu ženklus (žr. И.М.Хозеров. Знаки и клейма кирпичей Смоленских памятников зодчества древнейшего периода. Научные известия Смоленского гос. университета, т. V, kn. 3, 1929).

Tačiau žymiai skiriasi chronologija. Jei Smolensko
plytos su ženklais priklauso XII a. viduriui, tai Vilniuje
rastosios plytos pagal formą gali priklausyti XV-XVI a.
Irėžti ir štampu įmušti ženklaai yra vienalaikiai, nes randa-
mi ant tų pačių plytų.

Kieno tai ženklaai? Amatininkų ar plytinių savininkų?
Ar galu gale plytą užsakovę? Jei tai amatininkų ženklaai, tai
jų kilmės išaiškinimas padėtų išaiškinti iš kur į Vilnių
buvo atvykusiu plytą gamintojų.

c) Čerpės rastos tik fragmentais. Beveik išimtinai
randame tik plokščias apvaliais galais čerpės iki 2 cm sto-
rio. Išmatavus vieną suskilusią čerpę bažnyčios kieme po
blokais, paaiškėjo, kad jos turi iki 44 cm ilgio ir 14 cm
pločio. Prie bažnyčios pamatų naudotos 30-32 cm ilgio ir
13 cm pločio čerpės.

Rastas vienos profiliuotu kraštu 2,3 cm storio čerpės
fragmentas. Kraštas profiliuotas panašiai, kaip ir plytų.
Matyti, jos naudotos, kaip ir platos mūrijimui.

d) Kokliai sudaro nežymią radinių dalį. Tačiau jie
gabia įvairūs. Juos galime suskirstyti į tris grupes - be
glazūros, su žalia glazūra ir polichromine glazūra.

a) Kokliai be glazūros sudaro nežymią dalį. Įdo-
miausias iš jų yra su herbiniu skydu. Tačiau skydo išlikusi
tik žemutinės dalies dešinė pusė su ereliu. Jis rastas prie
vakarinio absidos krašto, kiek aukščiau griuvėsių. Kiti pen-
ki neglazuruoti koklių fragmentai turi gėlių ornamentą
arba padengti žvynais.

b) Žalia glazūra padengti kokliai daugiausiai

turi stilizuotų gelių ornamentą. Rasti nedideli fragmentai, tačiau iš jų matyti, kad keli tokie kokliai sudaro sudėtingą raštą. Panašių koklių yra rasta XVII a. sluoksniuose Varšuvoje. Išsiskiria pusė žalia glazūra dengto stambaus koklio fragmentas 18,5x11 cm dydžio su kairiame kampe raide I ir dešiniame kampe B. Centre buvęs herbas, tačiau jo išlikusi tik dalis.

c) Polichrominių koklių fragmentai nedideli, bet priklauso įvairiems kokliams. Dalis jų turi stilizuotą geometrinį raštą, o dalis puošta stambiais reliefiškais ažuolo lapais. Kai kada lapų kraštai iškyla 7-8 mm ir atrodo tarsi užlipdyti ant koklio plokštés. Lapai padengti geltona ir žalia glazūra, kai fonas mėlynas. Yra koklių su smulkiais žvynais, kurie padengti įstryžai einančiomis baltomis, mėlynomis, violetinėmis ir žaliomis juostomis.

Tarp polichrominių koklių rastas vienas 7,5x7,5 cm dydžio netaisyklingos formos koklio fragmentas, ant kurio išlikęs moters "šokėjos" atvaizdas. Naudota balta, žalia ir mėlyna glazūra.

Visi kokliai surinkti griuvenose esančiose juodos žemės tarpusluoksniuose.

e. Keramika - molinių indų šukės labai negausios. Jos randamos daugiausia virš griuvenų esančiame juodos žemės sluoksnje ir į pietvakarius nuo griuvesių aptiktame tamsios žemės tarpusluoksnje.

Keramika gana įvairi. Surinkta 5 puodų šukės be glazūros su banguotų linijų ornamentu, atleknais išorėn puodų angos kraštais. Banguotumas įvairus. Dvi šukės turi

smulkiomis bangelėmis įrežtas linijas, viena šukė - plačiomis ištęstomis bangomis, o dvi šukės turi po dvi lygiagrečiai einančias banguotas linijas.

Tarp įvairių glazuruotų puodų šukių rasti keturios keptuvių kotelių įmamos ir 9 įvairaus dydžio keptuvių kojelės. Keptuvės daugiausiai padengtos žalia glazūra. Tik vienas fragmentas padengtas gelsva glazūra.

f) Molinių pypkių fragmentai sudaro paskutinę, velyviausią, molinių dirbinių grupę. Šiemet kasinėjant surinkta dvidešimt stambesnių pypkių fragmentų. Viena pypkė buvusi padengta geltona glazūra, dešimt pypkių iš juosvo molio, viena iš jų gana aukšta, puošnai ornamentuota. 9 pypkių fragmentai iš geltono molio be glazūros.

Pypkės nei savo dydžiu, nei ornamentu, nei kitomis savybėmis nesiskiria nuo praėjusiais metais rastų pypkių ir iš viso nuo visoje rytų Europoje randamų molinių pypkių galvučių.

Be to, surinkta viena balto molio neornamentuota taurelės formos galvutė ir 9 kandyklių fragmentai iš tokio pat molio su mažytėmis skylutėmis. Kai kurie kandykliai ornamentuoti nežymiais trikampeliais, kai galvutė visai neornamentuota.

g) Sviediniai - rutuliai iš akmens rasti šiemet tik du. Vienas iš jų visai šveikas apie 25 cm rasti sunestinėje žemėje tarp papėdė stiprinančios sienos ir bažnyčios absidos.

Be to, rasta kv. 10 BC riboje metalinio tuščiavidurio rutulio fragmentas. Rastas jis 2 m gilumoje tarp įvairių kitų velyvų dirbinių.

Rastas vienas geležinis 8,1 cm skersmens ir du 4 cm skersmens rutuliai. Jie rasti taip pat viršutiniuose sluoksniuose.

h) Kaulinis 4,9 cm skersmens rūpestingai šlifuotas žaidimo rutulys. Jo viename šone nežymiai įgręžtos penkios duobutės sudarančios X arba kryžių. Rastas šis rutulys žemutinėje griuvenų sluoksnio dalyje virš bažnyčios griuvėsių.

j) Imovinis arbaletinės strelės antgalis daugiakampe galvute, 7,7 cm ilgio, sunykęs. Rastas jis tarp įvairių velyvų dirbinių juodoje žemėje 3,5 m gilumoje, II ploto tąsoje.

k) Galima suminėti dar visą eilę pavienių mažiau būdingų radinių. Kaip pavyzdžiui:

Kasant II plotą tarp griuvenų rasta tarsi grubios akmeninės statulos koja ar akmeninis kurpalis. Ji turi 26 cm ilgio ir 10 cm pločio. Paviršius labai rupus, grubus.

Išverčiant medžio kelmą prie duobės šiaurės rytų kampo rastas akmeninis 3,5 cm skersmens verpstelis. Jo storis 1,2 cm. Padarytas jis gana dailiai, neornamentuotas. Ten pat tarp griuvenų rasta akmeninio indo (?) dalis, ar gal kokio nors architektūrinio papuošimo dalis. Ji padaryta naudojant tekinimo stakles, turi lygų paviršių. Akmuo, berods, smiltainis.

Be to, ir šiemet II ploto tąsoje tarp juodos maišytos žemės 3,5 m gilumoje rastas apipiaustytas briedžio rago gabalas. Keletas tokių gabalu yra rasta praėjusiais metais žemutiniame sañašinės žemės sluoksnyje. Tarybinėje

literatūroje yra pasirodžiusi mintis, kad tokie apipiaustyti briedžio ragų gabalai buvo naudojami molinių puodų paviršiui išlyginti. Tokie briedžio ragų gabalai yra rasti kai kuriuose Rusijos miestuose.

Likusius radinius sudaro pavienės XVIII-XIX a mone-
tos, švininiai šratai, geležinės vynys, įvairių geležinių
dirbinių nuolaužos ir panašūs daiktai. Bendrai paėmus, visas
radinių kompleksas, išskyrus statybines sienas, negausus
ir nesukelia didesnio susidomėjimo. Tai paaiškintina tur-
būt tuo, kad čia turime reikalo su atsitiktiniais radiniais -
iš suversto šiukšlių sluoksnio. Kai paties kultūrinio sluoksnio
prie šio pastato kieme visai nėra.

4. Baigiamosios pastabos

Tuo būdu šių metų kasinėjimai Vilniaus žemosios pilies teritorijoje baigė pirmą savo fazę papédėje stovinčios sienos tyrimą, - ir pradėjo naują - Žemosios pilies teritorijoje buvusių pastatų liekanų atkasimą ir tyrimą.

Reikia pasakyti, kad šalia sienos kieme stovėjusių pastatų platesnis atkasimas ir ištyrimas žymiai patikslintų ir pačios papédėje stovinčios ir ją stiprinančios sienos chronologiją. Jei anksčiau remiantis plytomis ir mūrijimo technika, galima buvo teigti, kad ši siena pastatyta ne vėliau kaip iki XVI a. vidurio, tai dabar kyla mintis kad ji turi būti žymiai ankstyvesnė. Jei iš tiesų pasitvirtins, kad turime reikalo su šv. Onos - Barboros bažnyčios liekanomis, tai papédėje turėjo stovėti ši ar kita siena jau nuo XIV a. galo. Nesutvirtinus kalno papédės sieną, neįmanoma šioje

vietoje statyti pastatų. Todėl galutinam jų ištyrimui reikia vykdyti dar tolimesnius kasinėjimus, išaiškinti šiu pa-minklų ryšius.

1957 m. tėsiant pradėtus kasinėjimus, taip pat bus reikalanga išvežti dalį griuvenų ir žemių, nes jos kliudys kasinėjimams. 1957 m. taip pat turi būti atlikti ir papédėje stovinčios sienos konservavimo darbai, nes apirusią sieną reikia būtinai sustiprinti. Nuo jos krintančios plytos gręsti sia sužeisti darbininkus kasinėjimų metu, o taip pat ilgai-niui ji gali išvirsti ir tada kyla rimtas pavojus kalno šlaitams.

1956 m kasinėjimai sukélé ypatingą visuomenės susido-mėjimą, ypač nuo liepos mėn. prie kasinėjimų pabuvojo Švy-turio, Literatūros ir meno, Komjaunimo tiesos, Czerwony Sztandar, Pergalės redakcijų darbuotojai, Dailės muziejaus bendradarbiai, Dailės instituto dėstytojai, Vilniaus valsty-binio universiteto ir Pedagoginio instituto studentų bei vidurinių mokyklų mokinių ekskursijos, ir kt. įvairūs asmenys. Tarp kitko 1956.IX.21. su kasinėjimais susipažino MA prezidentas J. Matulis, o vėliau eilė MA Prezidiumo narių. Reikia pasakyti, kad kažkada didesnis lankytojų kiekis kliudė kasinėjimams. Todėl būtina bent trečiais kasinėjimų metais aptverti kasinėjamą plotą, kad galima būtų normaliai dirbtis. Be to, būtina turėti ir savo laikinas patalpas tyrinėjimų vietoje radiniams ir įrankiams susidėti, nes priešingu atveju ypač nukenčia radiniai, bekraustant juos iš vienų patal-pų į kitas.

Už 1956 m. kasinėjimus sektorius vadovui išteikta sekancio turinio ataskaita:

Archeologijos - etnografijos sektoriaus vadovui

A t a s k a i t a

už archeologinius kasinėjimus Vilniuje, Gedimino kalno šiaurinėje papédėje, vykdytus nuo 1956 m. gegužės 14 d. iki spalio 3 d.

Tęsiant 1955 m. pradétus kasinėjimus, šiaurinėje Gedimino kalno papédėje, buvo pradžioje kasamas toliau II plotas prie papédėje esančios sienos. Kasinėjimais buvo siekiama išaiškinti ar prie kalno papédėje esančios sienos 1955 m. aptiktas vienaaukštis pastatas éjo pagal visą sieną.

Perkasus suverstas griuvenas, paaiškéjo kad kalno papédė sutvirtinančioje sienoje nišų balkiams néra, siena netinkuota. Buvo aišku, kad pastatas néjo pagal visą žemés paviršiuje matomą sieną, kuri sutvirtina kalno šlaitus. Tačiau apie 2 m nuo papédėje esančios sienos kasamo ploto šiaurės rytu kampe atsidengé apvalaus pastato kraštas. Jis buvo apmūrytas lietiniais blokais, išoré je turéjo iškarpytus kraštus ir apjuostas plokščių čerpių eile. Šalia pastato liekanų pietvakarių puséje atsidengé eilé suverstų panašių lietinių blokų, tik su įvairiai profiliuotais kraštais.

Kadangi joks pastatas nuo XVIII a. vidurio turimuose šios miesto dalies planuose šioje vietoje nepažymétas, tai kilo uždavinys išaiškinti, kokio pastato liekanos surastos, ypač kad šis pastatas pasirodė įdomus savo forma ir statybos technika. Tuo tikslu kasamas plotas buvo pratęstas dar 15 m toliau į šiaurę. Iškasus papildomą ploto dalį paaiškéjo, kad apvalus yra tik pietryčių pastato galas, kai toliau jis eina